

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 30, İstanbul 2023, 182-212

ÂŞIK ÖMER DİVANI'NDA ŞEHİRLERE YAZILAN ŞİİRLER

Yılmaz Faraşoğlu

Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı,
(yilmazfarasoglu@gmail.com), ORCID: 0000-0002-5232-3624. / PhD student, İstanbul Sabahattin Zaim
University Department of History and Civilization Studies

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 21.01.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 21.03.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2023

Yayın Sezonu: Bahar

Atf/Citation

Faraşoğlu, Yılmaz (2023), "Âşık Ömer Divanı'nda Şehirlere Yazılan Şiirler", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 30, 182-212.

Faraşoğlu, Yılmaz (2023), "Poems Writed To Cities By Aşık Ömer's Divan", Journal of Ottoman Literature Studies, 30, 182-212.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

* Bu makale İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim dalında Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği danışmanlığında devam etmekte olan *Divan Şiirinde Mekân Algısı ve Şehir Şiirleri* adlı doktora tezimin malzemesi kullanılarak üretilmiştir.

Âşık Ömer Divanı'nda Şehirlere Yazılan Şiirler

Özet

Divan şairleri yaşadıkları coğrafyaya ilgisiz kalmamış, şiirlerinde çeşitli vesilelerle yerleşim yerlerinden bahsetmişlerdir. Özellikle mahallileşmenin etkisiyle şairler yaşayıp görmedikleri, gelenek içinde bahsettikleri genel coğrafya yanında bizzat yaşayıp gördükleri, görev sebebiyle buldukları yerleri de şiirlerinde kullanmış ve bunun neticesinde klâsik Türk şiirinde şehrengiz, şehir şiirleri, bilâdiyye, sâhil-nâme gibi şehirleri konu edinen nazım türleri doğmuştur.

Klâsik Türk edebiyatında müstakil olarak şehirler üzerine yazılmış şiirler de vardır. Bu şiirler gazel, kaside, murabba, mesnevi, kıt'a, tarih, şarkı, koşma gibi hemen bütün nazım şekillerinde karşımıza çıkar. Bir şehrin doğal güzellikleri, tarihi ve mimari özellikleri, şehir halkı ve güzellerinin methedildiği bu şiirler aynı zamanda o şehrin tarih ve kültürüne veya bir dönemine kaynaklık edebilecek bilgiler içerir. Methiye ağırlıklı bu şiirler dışında sayıları az olmakla birlikte şehir veya ahâlisinin hicvedildiği, şehirler üzerine mersiyelerin yazıldığı şiirler de vardır. Bu makalede, bir şehrin tarih ve kültürüne dair barındırdığı zengin malzemeyle ön plana çıkan şehir şiirleri hakkında bilgi verildikten sonra 17. yüzyıl şairi Âşık Ömer'in hayatı ve eserleri üzerinde durulmuş, şairin dokuz farklı mekân için mekân adını redif olarak kullanarak yazdığı 15 şiiri üzerinden şehir algısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk edebiyatı, Şehir şiirleri, Âşık Ömer, Şehirler.

Poems Writed To Cities By Aşık Ömer's Divan

Abstract

Divan poets did not remain indifferent to the geography they lived in, they mentioned settlements on various occasions in their poems. In particular, with the effect of localization, poets used the places they lived and saw in their poems, in addition to the general geography they mentioned in the tradition, and as a result of this, verse types that deal with cities such as shehrengiz, city poems, bilâdiyye, sâhil-nâme were born in classical Turkish poetry.

There are also poems written on cities independently in classical Turkish literature. These poems appear in almost all verse forms such as ghazal, eulogy, murabba, masnavi, qit'a, history, song, running. These poems, which praise the natural beauties, historical and architectural features of a city, the people and beauties of the city, also contain information that can be a source for the history and culture of that city or a period. Apart from these poems, which are mostly eulogy, there are also poems in which the city or its people are satirized and elegies are written on the cities, although they are few in number. In this article, after giving information about the city poems that come to the fore with the rich material it contains about the history and culture of a city, the life and works of the 17th century poet Âşık Ömer will be emphasized, and the perception of the city will be tried to be determined through the poet's 15 poems written for 9 different places using the place name as redif.

Key Words: Classical Turkish literature, Urban poems, Âşık Ömer, Cities.

Giriş:

Şair ve yazarların birikim, hayal ve dili kullanma becerilerine bağlı olarak ortaya çıkan eserler, sanat ve estetiği ön plânda tutsalar da ait oldukları toplumun kültür, düşünce ve değerlerini yansıtır. Bu sebeple şair ve yazarlar, eserleri ile yaşadıkları dönemin olayları ve çeşitli yönleri hakkında bazı bilgilerin geleceğe aktarılmasında önemli rol üstlenirler. Eserlerini geleneğin belirlediği kural, sınır ve estetik anlayış içinde yazan şairler, yaşadıkları veya karşılaştıkları olay ve gerçekleri bir sanatçı titizliğiyle yorumlayıp şiire yansıtırlar. Bundan dolayı yazılan eserlerde, eserin yazıldığı devirle ilgili pek çok bilgi bulmak mümkündür (Şanlı 2015: 310).

Divan şiirinin birçok anlam katmanıyla değerlendirilmesine imkân tanıyan çok yönlü yapısı şiirde kullanılan kelimelerin farklı çağrışımlar barındırabilmesi sayesinde gerçekleşir. Birden çok anlama gelebilecek şekilde yazılan kelimelerle ortaya çıkan beyitler, şairlere sanat güçlerini gösterme fırsatı verir (Ayçiçeği 2018: 491). Divan şiirinin bu çok yönlü yapısı içinde coğrafya da önemli yer tutar. Divan şairlerinin coğrafyayı şiirlerinde geleneğin kuralları içinde, sınırlı ve daha çok ortak malzeme kullanarak hayal ve benzetme dünyası içinde kullandığı, kendi yaşadığı coğrafyaya pek yer vermediği söylenir. Ancak şairler bazen farklı arayışlara yönelmiş, yaşadıkları coğrafyayı da hayal ve benzetme unsurlarıyla şiirlerine malzeme yapmışlardır (Batislam 2011: 203).

Belli bir çevrede doğan şair yaşadığı mekândan bağımsız değildir. Doğduğu çevrenin kültür, tarih ve gelenekleriyle yetişen şair zaman içinde çevresi hakkında kişisel ve genel algılar oluşturur. Bulunduğu mekânla birtakım bağlar kuran şair için mekân artık yaşam alanı olmanın yanında bilinçaltında oluşan iç dünyasının da bir aracı olur. Divan şairinin mekân, çevre, şehir ve ülkeye bakışı günümüz okuyucusuna döneminin coğrafi, tarihî, sosyal ve kültürel özellikleriyle ilgili çok değerli bilgiler sunabilir. Şairin dile getirdiği bir husus, gördüğü bir ayrıntı bazen bir bilinmezi aydınlatılabilir (Kaplan 2016: 122).

Divan şairlerinin çevre karşısında tutumu dönemden döneme, şahıstan şahsa değişmekle birlikte genel bir temayül ve geleneksel bir algı mevcuttur. Divan şairleri coğrafyayı eserlerinde iki şekilde ele alırlar. Bunlardan birincisi coğrafyanın idealize edilerek müşterek kullanımudur. Çin, Mısır, Şam, Rum, Hoten, Bedahşan gibi ortak coğrafya ve onun etrafındaki benzer söyleyiş ve hayallere neredeyse her divan şairinin şiirlerinde rastlanır. Şair tanımadığı, içinde yaşamadığı veya gezip görmediği bu coğrafyaları şiirinde gerçekliği ile değil tevriye, iham, cinas, teşbih, teşhis gibi sanatlarla kullanır. Divan şairlerinin şiirindeki bu coğrafya standart olup tam bir karakter arz etmemektedir. Şairlerin ifadeleri arasında ayırt edici unsurların çok olmadığı, aynı coğrafya için kullanılan ifadelerin başka coğrafya için de söylenebildiği görülür (Kaplan 2016: 123).

Şairlerin ele aldığı ikinci coğrafya ise içinde doğup büyüdükleri, yaşadıkları, görev yaptıkları veya çeşitli sebeplerle bir süre buldukları coğrafyadır. Birçok şairin yaşamadığı, görmediği, bilmediği Hita, Çin, Hindistan, Yemen, Mısır gibi uzak coğrafyalara şiirlerinde gelenek içinde yer vermesine karşın doğduğu, yaşadığı belde, şehir veya ülke ismine bir kez bile yer vermemesi ilginçtir. Divan şiirinde ortaya çıkan mahallileşmenin etkisiyle şairler müşterek coğrafyanın yanında yaşadıkları coğrafyaya da yer vermişlerdir. Bazı şairlerde belirsiz ve standart coğrafya yerini bilinen, yerel coğrafyaya bırakmıştır (Kaplan 2016: 124).

Yerel coğrafyanın işlendiği şiir örneklerine 15 ve 16. yüzyılda rastlanmakla birlikte 18. yüzyıldan itibaren bu tarz şiirler azımsanmayacak sayıya ulaşır. Devletin başkenti İstanbul başta olmak üzere belde isimleri, semt, pazar, mesire, eğlence yerleri ve su kaynaklarını ele alan bilâdiyye, sâhil-nâme, sûkiyye, mesâir-nâme, miyâhiyye başlığı altında yazılan şiirler şairlerin yerel coğrafyayı da önemseydiğini gösterir. Divan şairleri yönünü yaşadıkları, bildikleri coğrafyaya çevirmiş, şiirlerine yeni çağrışım alanı olarak bu coğrafyayı seçmiştir (Kaplan 2016: 124).

1. Klâsik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri:

Divan şairleri bir gelenek olarak doğdukları, görev icabı veya başka sebeple buldukları, bir müddet yaşadıkları yerler, kasaba ve şehirler hakkında özellikle onları övücü mahiyette şiirler yazmıştır. Bu şehirler arasında ilk sıraları İstanbul, Edirne, Bursa, Manisa gibi Osmanlı'ya başkentlik yapan yerler ve şehzade sancakları paylaşmaktadır (Arslan 2018: 47).

Bir şehrin tarih, kültür veya bir dönemine kaynaklık edebilecek bilgiler barındıran şehir şiirleri genellikle şehrin hava, su, bağ, bahçe, ırmak gibi doğal güzellikleri; köprü, saray, cami, havuz, ev gibi mimari yapıları, şehir halkının özellikleri ve şehir güzellerini övmek; şehre has bazı özellikleri methetmek için yazılmıştır (Yıldız 2018: 121). Divanlarda şehir şiirlerine gazel, kaside, murabba, mesnevi, rubai gibi hemen bütün nazım şekillerinde yer verilmiştir. Daha çok gazel, kaside ve murabba nazım şekilleriyle yazılan, şehir isminin redif olarak kullanıldığı bu şiirler şairin tercihine göre başlıklı veya başlıksız olabilir (Yıldız 2021: 2146).

Genellikle şehirlerin övgüsünü yapıp güzelliğini tasvir amacıyla yazılan şehir şiirlerinde dört temel unsura yer verilir. Bunlar şehrin tabiat güzellikleri, şehir halkı ve güzellerinin övgüsü; tarihî ve mimarî eserleri ve önemli olaylarının tasviridir. Bu şiirlerin yanında bir şehrin kaybı nedeniyle yazılan şehir mersiyeleri de şehir şiiri olarak kabul edilebilir (Batislam 2009: 485; Yekbaş 2015: 379).

Divan şiirinde şehir şiirleri başlığı altında değerlendirilebilecek bazı türler vardır. Bunların başında divan edebiyatına Rumelili şairlerin kazandırdığı şehrengizler içindeki şehir tasviri bölümleri gelir. Esas olarak şehrin güzellerini tasvir eden şehrengizlerde güzellerin yaşadığı yer olmasıyla şehir methiyeleri bulunur. Şehrengiz türü zamanla bilâdiyye, şehir methiye ve mersiyeleri gibi edebî türlere de kaynaklık ederek edebiyatımıza yeni bir zenginlik kazandırmıştır (Yekbaş 2015: 379).

Şehir şiiri sayılabilecek bir diğer tür de sâhil-nâmelerdir. Bu türde yazılan şiirler sayı bakımından az olup sadece Boğaziçi iskeleleri ve civarından bahseder. (Kaplan 2016: 103). Ayrıca şehir veya yer adlarının sayıldığı bilâdiyyeler, bir şehrin mahalle/sokak/sem, mesire ve eğlence alanları veya su kaynaklarının işlendiği sayıları az da olsa sûkiyye, mesâir, miyâhiyye gibi türler de şehir şiirleri başlığı altında değerlendirilebilir (Kaplan 2020: 442).

Şehir adlarından teşbih, tevriye ve kelime oyunları ile bahseden bilâdiyyelerde şairler ayrıntıya girmeyip sadece yer isimlerini saymakla yetinir (Kaplan 2016: 103-104). Cemal Kurnaz, divan şairlerinin daha önce çeşitli yer adlarının bazı şiirlerdeki tevriyeli kullanımının bilâdiyye türünün çekirdeğini oluşturduğunu belirtir (1997: 233). Yer adlarının tevriyeli kullanımıyla benzerlik gösteren bilâdiyye ve sâhil-nâmeler bahsettikleri yerler hakkında ayrıntılı bilgi vermeyişleri ve yer adlarının tevriyeli kullanımıyla şehrengizlerden ayrılır (Kaplan 2016: 103-104).

Klâsik Türk Edebiyatı'nın sosyal hayatla iç içe olduğunun kanıtlarından olan şehir şiirlerinin muhtevası sadece methiye değildir. Sayısı az da olsa şehirlerin kaybedilmesinden duyulan üzüntüyü dile getiren mersiyeler (Boşkov 1980: 69-76), şehir ve halklarını hicveden, şikâyetleri dile getiren şiirler de vardır. Bir şair aynı şehir veya farklı şehirler üzerine birden fazla şiir yazabildiği gibi farklı yüzyıllarda aynı şehir üzerine birçok şair tarafından şehir şiirleri yazılabilmektedir (Yıldız 2018: 123).

Şehir adının redif olarak kullanıldığı, şehirleri anlatan gazellere divanlarda rastlamak mümkündür. Örneğin, Dede Ömer Rûşenî'nin Tebrîz (Farsça), Karamanlı Aynî'nin Konya, Şam, Antalya; Hayâlî ve Nefî'nin Edirne; Şeyhülislâm Yahyâ'nın Halep, Bağdat, İstanbul ve Edirne; Nâbî'nin Medine ve Antepli Hasretî'nin Şam redifli gazelleri bunların en bilinenleridir. Mihrî Hatun'un mütekerrir murabba şeklinde 25 bendli Lâdik, Ravzî'nin 12 bendli Dukakin, Hamdî'nin Bartın gazeli, Tevhîde Hanım'ın İzmir ve Manisa destanları şehir şiiri sayılabilecek örneklerdir (Batislam 2009: 485).

Şehir şiirleri sayesinde o şehrin bugün unutulmuş veya ortadan kalkan tarih, kültür, mimari ve ekonomik geçmişi; yaşayan şahsiyetleri ve meşhurları, önemli bina, cami ve dergâhları; coğrafyası, iklimi hatta meyveleri hakkında önemli bilgilere ulaşmak mümkündür. (Arslan 2018: 49) Günümüz edebiyat araştırmacıları tarafından yazılmış, şehir şiirleri hakkında bilgiler verip özellikleri üzerinde duran, hangi şairlerin hangi şehirler üzerine şiirler yazdığı konusunda liste ve derleyici bilgiler içeren bazı çalışmalar şunlardır: (Arslan 2018; Yekbaş 2015; Batislam 2009; Kaplan 2016; Kaplan 2017; Kaplan 2020; Yıldız 2018; Yıldız 2021; Kutlar 2011; Erdoğan 2009; Gülhan 2021).

2. Âşık Ömer'in Hayatı:

Âşık Ömer'in hayatıyla ilgili kaynaklarda bulunan bilgiler ihtilaflı olup memleketi hakkında Kırım/Gözleve, Konya/Hadım/Gezlevi ve Aydın şehri olmak üzere farklı görüşler ileri sürülmüştür (Gökçe 2017: 6). Doğum yeri ve tarihi hakkında doğruya en yakın görüneni, onun Konya'nın Hadım ilçesinin Gezleve köyünde 1651 yılında doğmuş olduğu yolundaki rivayettir (Karahan 1991: 1).

Düzenli bir medrese tahsili görmemekle birlikte kendini yetiştirmiş ve devrin diğer âşıklarına göre seçkin bir yer kazanmıştır. Başta Fuzûlî olmak üzere Klâsik edebiyatın büyük şahsiyetleri yanında Hâfız'ın *Divan'ı* ve Sa'dî'nin *Gülistân'ı* okuyacak kadar Farsça öğrendiği anlaşılmaktadır (Karahan 1991: 1). Yazdıklarına ve rivayetlere bakılarak orduya girdiği, sınır kalelerinde bulunduğu, hatta bazı savaflara katıldığı tahmin edilmektedir.

Âşık Ömer'in mesleği askerlik olup şiirlerinden 17. yüzyıl Osmanlı topraklarının büyük bir kısmını mesleği vesilesiyle gezip gördüğü anlaşılmaktadır. İstanbul, Bursa, Sinop, Trabzon, İzmir, Varna, Bağdat, Şam gibi şehirler, Sakız ve Girit adaları, Tunca ve Tuna nehirleri ile Karadeniz'in birçok yeri onun şiirlerinde geçmektedir. Sultan IV. Murad, Sultan İbrahim, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa ve III. Ahmed dönemlerinin savafları ve bazı önemli hadiseleri onun şiirlerinde görülmektedir (Gökçe 2017: 9).

1707'de İstanbul'da öldüğü ve Yemiş İskelesi'nde bir türbesinin bulunduğu rivayetler arasındadır. 17. yüzyıl Türk saz şiirinin önde gelen isimlerinden olan Âşık Ömer, Gevherî ve Karacaoğlan'la birlikte halk tarafından benimsenme açısından özel bir yere sahiptir. Kendisinden sonraki âşıkların birçoğu ona nazire yazmış, bestelenmiş şiirleri meclislerde çalınıp okunmuştur (Karahan 1991: 1).

Divan'ı, şiir mecmua ve cönklerinde iki bin civarında şiiri bulunan Âşık Ömer, 17. asrın en meşhur ve en çok şiir yazan şairlerindedir (Karasoym ve Yavuz 2003: 178). Birçok aruz, kafiye ve redif kusurları görülen şiirleri konu çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Kendisinden önce gelen saz şairlerinden farklı olarak Klâsik Türk edebiyatından büyük ölçüde etkilenen Âşık Ömer, bilhassa aruz vezniyle yazdığı şiirlerinde divan şiirinin mazmun ve hayal dünyasına geniş ölçüde yer vermiştir (Karahan 1991: 1; Gökçe 2017: 11). Daha sağlığında iken üstat kabul edilip onun gibi yazmak moda haline gelmiş, bu da halk şiirinin kendi gelişimini kısıtlamıştır. Halk edebiyatında onun başlattığı divan şiirini taklit akımı saz şiirinin saflığını ve dilini fark edilir şekilde bozmuştur (Karahan 1991: 1).

3. Âşık Ömer'in Edebî Şahsiyeti:

Sanatı iki edebî eğilim altında gelişen Âşık Ömer bir taraftan medrese, tekke ve kültürlü bir çevrede divan edebiyatı zevkini tatmışken diğer taraftan halkın içinde ve kahvelerde bulunup diğer âşıklarla da ilgisini kesmemiştir. Şair aynı zamanda iyi saz çalmaktadır (Çelepi 2005: 9). Türk edebiyatının en çok şiir yazan şairlerinden, halk ve divan şiiri nazım şekillerinde şiirleri olan Âşık Ömer'in hece vezinli şiirleri daha başarılıdır. Asker oluşu ve yüksek seviyede eğitiminin olmayışı

sebebiyle divan şiirinde başarı gösterememiştir. Şiirlerinde pek çok vezin ve kafiye hatasına rağmen halk şiirinden çok divan şiirine yönelmiştir (Gökçe 2012: 10).

Âşık Ömer şiirlerinde Nesimî, Ahmed Paşa, Ataî, Hatayî, Bağdatlı Rûhî ve Nef'î gibi isimlerin etkisi olup bilhassa Fuzulî'yi taklit ettiği birçok şiiri vardır (Karasoy ve Yavuz 2010: 29). Âşık Ömer kendisinden sonraki Nedim, Râsih, İzzet Molla, Sümbülzâde Vehbî gibi divan şairlerini (Gökçe 2017: 12) ve Gevherî, Âşık Hasan, Levnî, Siyâhî, Sinânî, Aşkî gibi saz şâirlerini etkilemiştir. Ona yazılan nazîre, tahmis ve medhiyeler ise şöhretin büyüklüğünü göstermektedir (Çelepi 2005: 9).

4. Âşık Ömer'in Eserleri:

Şimdiye kadar ortaya konulan araştırmalara göre Âşık Ömer'in bilinen tek eseri *Divan*'ıdır. Şairin altı adet mürettep divanı olup (Karasoy ve Yavuz 2010: 82) bunlar dışında çeşitli cönk ve mecmualarda da şiirleri mevcuttur. Divanında gazel, kaside, murabba, koşma, müseddes, muhammes, türkû, şarkı, destan olmak üzere 2000 civarında şiir bulunan Âşık Ömer bu özelliğiyle Türk edebiyatının en çok şiir yazan şairlerindedir (Kuvan 2009: 5).

Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz'un hazırladığı "*Âşık Ömer Divanı*" adlı eserdeki şiirlerinin sayısı ise 1455 olup bunların 255'i halk şiiri nazım şekillerinde, geriye kalan 1200'ü ise murabba ve gazel ağırlıklı divan şiiri nazım şekillerinde yazılmış şiirlerdir (Gökçe 2017: 12).

5. Âşık Ömer'in Şehirlere Yazdığı Şiirler:

Askerlik mesleği dolayısıyla birçok şehir gezmiş olan Âşık Ömer'in divanında "Bağdat, İstanbul (5 şiir), İzmir, Sinop, Şam (2 şiir) ve Varna şehirleri yanında Sakız Adası (2 şiir), Tuna Nehri ve Edirne'deki Tunca Irmağı hakkında ilgili mekânların adının redif olarak kullanıldığı toplam 15 şiir tespit edilmiştir. Bu şiirler dışında redif kısmında birçok şehir adının geçtiği, bilâdiyye türünde sayabileceğimiz 5 şiir ise çalışmaya dahil edilmemiştir¹. Şiirler çalışmaya şiir sayısının çokluğuna ve eşitliği durumunda alfabetik sıraya göre alınmıştır. Çalışmadaki şiirler (Karasoy ve Yavuz 2010) baskısından alınmıştır.

5. 1. İstanbul

Marmara Bölgesi'nde yer alıp iki kıta üzerine kurulan, 1453-1923 yılları arasında 470 yıl Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapan İstanbul, tarihî, coğrafi, tabii ve kültürel birçok güzelliğe sahip ilim ve kültür merkezidir. İstanbul, Asya kıtası ile Avrupa kıtasının birleştiği noktada, son derece stratejik bir konumda yer alır (Demirkent 2001: 205; Özkan 2015: 5).

Şehrin ilk yerleşimi hakkında kesin bilgi olmayıp araştırmacılar, MÖ III. binin başlarından itibaren yerleşim olduğu görüşündedir (Demirkent 2001: 205). İmparator Constantinus MS 4. yüzyılda şehri onarıp etrafını surlarla çevirmiştir. Şehir, MS 330'da Constantinopolis adıyla Roma'nın başkenti yapılır. 395'te Roma Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılınca Constantinopolis Doğu Roma'nın (Bizans) başkenti olur. İstanbul 1453'te Bizans'ın ortadan kaldırılmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na başkent olur (Kufacı 2019: 475).

5. 1. 1. Şiirlerin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Âşık Ömer Osmanlı Devleti'nin başkenti, eşsiz güzellikteki İstanbul'u öven, semtlerinden bahseden 5 şiir yazmıştır. İstanbul hakkındaki 5 şiirden üçü murabba olup redifinde "İstanbul'un" kelimesi geçmektedir. Bu murabbaların ikisi 4, diğeri 6 benddir. Redifinde "Üsküdar" kelimesi

¹ Bahsedilen şiirler: (Karasoy ve Yavuz 2010; 378, 434, 713, 714 numaralı şiirler; Ergun 1946; 6 numaralı destan)

geçen 7 beyitli gazel ise “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” veznindedir. İstanbul’un semt ve kapılarının anlatıldığı şiir ise 11’li hece ölçüsü ile yazılmış 17 dörtlükten oluşan bir destandır.

5. 1. 2. Şiirlerin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 1. 2. 1. Padişahın Yaşadığı Şehir Olması:

Âşık Ömer’e göre İstanbul devletin başkenti oluşuyla her yerde tanınan bir şehirdir. Bu şehre Ayasofya, Yenicami ve Süleymaniye de güzellik katmıştır. Şaire göre peygamber müjdesine nail olan İstanbul’un İslam ile fethedilmesinde üçler, yediler, kırklar namıyla anılan gönül insanı zatlarnın maneviyatının da payı vardır:

Pây-i taht-ı şehri-i İslâmbol’a vermiş iştihâr
Süleymâniye Yenicâmi‘ Ayasofya nâmdâr
Üçler ile yediler kırklar dahi himmeti var
Fethi çün oldu müyesser İslâm’a İslâmbol’un (Murabba, 760/2)

5. 1. 2. 2. Eşsiz Güzelliğe Sahip Olması:

Şair İstanbul’u güzelliği ve büyüklüğüyle meşhur olan Bağdat, Mısır, Şam gibi beldelerden hatta tüm doğu memleketlerinden üstün tutar. Âşık Ömer’in İstanbul’u bırakamamasının sebebi ise burada tutulduğu bir güzeldir:

Verseler Bağdâd’ı Mısır’ı Şam u Şarkı istemem
Kâ‘il oldum ben bir ednâ kârına İstanbul’un (Murabba, 763/4)

Âşık Ömer’e göre İstanbul’u görmek insandaki üzüntü ve sıkıntıyı giderir. Havaşının ve denizinin güzelliğiyle eşsiz olan şehir binalarının olduğu kadar insanının güzelliğiyle de benzersizdir. Böyle güzel bir şehir dünyada bulunmaz:

Kanda varsa def‘-i gam eyler kişi seyrân-ı hûb
Hem hevâsı âbı ummâni bî-pâyânı hûb
Şehrinin bünyâdı hûb insânı hûb irfânı hûb
Benzemez hiçbir diyâr üslûbuna İslâmbol’un (Murabba, 762/3)

5. 1. 2. 3. Büyük Bir Şehir Olması:

Âşık Ömer İstanbul’u muazzam bir şehir olarak niteler. Ona göre şehrin en önemli özelliği her köşesinin ayrı bir güzelliğe sahip oluşudur:

Bir güzel şehri-i mu‘azzam ziyet-i esâsı hûb
Gûşedir merd ü garîbe izzet-i eşyâsı hûb (Murabba, 763/2)

5. 1. 2. 4. Şehrin Kapıları:

Âşık Ömer İstanbul’u överken şehir hakkında bazı bilgiler verir. Bu bilgilere göre 16. yüzyılda İstanbul etrafı surlarla çevrili, yirmi altı adet büyük kapıyla giriş çıkış yapılan, güvenli ve her millettten insanın yaşadığı kozmopolit bir şehirdir. Burası Hint ve Yemen gibi uzak memleket insanların bile görmek istediği bir şehirdir:

Yirmi altı kapusu var her biri bir cân değer
Yetmiş üç milleti vardır her biri onu öğer
Hind ile Yemen’den âşık görmeğe arzû çeker
Yedi iklimde dâsîtan misli yok İslâmbol’un (Murabba, 760/5)

Âşık Ömer destan türündeki şiirinde surlarla çevrili İstanbul'un kapıları hakkında bilgiler vererek şehirdeki 15 kapının ismini şu şekilde sıralar: Ahırkapı, Ayakapı, Ayazmakapı, Bahçekapı, Çatladıkapı, Edirnekapı, Eğrikapı, Kumkapı, Langakapı, Narlıkapı, Silivrikapı, Topkapı, Odunkapı, Yenikapı, Zindankapısı. Bu kapıların isimlerinin geçtiği birkaç dörtlülüğü aşağıdadır:

Akıntıya saldıdık biz de gemimiz
Çatladı'da mevcûd oldu cümlemiz
Kumkapı'da sürdük zevk u demimiz
Çok şükür Yezdân'a devrânımız var

Ben seni sevdim de tâ ki ezeli
Takınmış başına fıstık kızılı
Sereserpe Yenikapı güzeli
Lângakapısı'nda yârânımız var

Topkapı kilidin kimse açamaz
Edirnekapısı'ya konan geçemez
Eğrikapı'dan üç adam geçemez
Meyyitler elinden efgânımız var

Ayazmakapısı'nda dayandım durdum
Odunkapısı'nın darlığın gördüm
Borcu olanlara Hak ede yardım
Zâlimlere çengel urganımız var

(Destan, 436/2, 3, 6, 11)

5. 1. 2. 5. Gurbet Yurdu Olması:

Şair İstanbul'dan ayrı olup rüzgârla İstanbul'daki gül bahçe ve bağlarına; şehrin güzellerine selam gönderir. Âşık Ömer İstanbul'u hatırlayınca gönlü kederlenmekte, gözleri sürekli İstanbul'a ulaşmayı beklemektedir:

Ey sabâ benden selâm et yârına İstanbul'un
Kıl senâlar bâğının gülzârına İstanbul'un
Yâd olaldan beri gönlüm bulmadı gamdan halâs
Muntazırdır çeşmimiz dîdârına İstanbul'un

(Murabba, 763/1)

İstanbul'dan uzakta, gurbette olan şair rüzgârdan yaşlı gözlerine onu tekrar göstermesini ister. İstanbul öyle güzel ve özel bir şehirdir ki burada sıradan bir kul bile sultan gibi yaşar:

İntizârım görmeğe cismimde cân etmez karâr
Gösterir mi çeşm-i giryânıma yine rûzigâr
Herkesi bir sultân etmiş ol Hüdâ perverdigâr
Kâ'il oldum bir gedâ mensûbuna İslâmbol'un

(Murabba, 762/2)

5. 1. 2. 6. Cami ve Minareleri:

Âşık Ömer, İstanbul'a Fatih ve Ayasofya camilerinin ayrı bir güzellik kattığını, şehrin bu eserlerle eşsiz güzelliğe kavuştuğunu söyler:

Câmi'-i Sultân Mehemmed hem Ayasofya'sı hûb
Benzemez bir memleket diyârına İstanbul'un

(Murabba, 763/2)

Şair başkent İstanbul'a güzellik katan diğer camilerin de isimlerini sıralar. Ayasofya, Yenicami, Süleymaniye, Bayezid ve Şehzade camileri İstanbul denince akla ilk gelen önemli yapılar olup mutlaka isimleri hatırlanmalıdır:

Pâyitaht-ı şehr-i İstanbul'a vermiş iştihâr
Ayasofya, Yenicâmi' hem Süleyman nâmdâr

Sultân Bâyezid-i Bestâm nice vasfın etmeyim
Ya Şehzâde Câmisin vasf eylemez mi bu dilim (Murabba, 760/2, 4)

Âşık Ömer 17 bendli destanında şehrin sembol yapılarından Yenicami'yi ayrıca anlatıp dünyada böyle bir cami olmadığını ve cemaatinin çokluğunu belirtir:

Yenicâmi gibi yoktur dünyâda
Bârekâllah anı yapan üstâda
Namazını anda kılan ziyâde
Dâimâ okunur Kur'ân'ımız var (Destan, 436/14)

5. 1. 2. 7. Eyyüb Ensarî Türbesi:

Âşık Ömer İstanbul'a gitmek, Hz. Peygamber'in arkadaşı, İstanbul kuşatmasında şehit düşen Eyyüb Ensarî'nin makamına yüz sürmek istediğini söyler. Ona göre Hz. Eyyüb makamı insanların huzur bulduğu, gönüllerin arzuladığı bir dergâh olup şehre ayrı bir anlam ve yücelik katmaktadır:

Der Ömer İslâmbol'a varmağa bu cân arzular
Hazret-i Eyyüb'una yüz sürmeğe cân arzular
Fukarânın beytidir ol dergehe cân arzular
Hazret-i Eyyüb gibi var bir eri İslâmbol'un (Murabba, 760/6)

Şair diğer şiirinde kendisine hitapla İstanbul'a vardığında önce Hz. Eyyüb'un mezarına gidip yüz süreceğini belirtir. Bu isteği o kadar kuvvetlidir ki eğer Allah ona bunu nasip ederse bir kara koç kurban etmeye hazırdır:

Yürü ancak ey Ömer gayri yere gitme dahi
Alnıma yazmış ola Mevlâm meğer kim bir dahi
Ahdim olsun kara koç kurbân edeyim bir dahi
Yüz sürersem Hazret-i Eyyüb'una İslâmbol'un (Murabba, 762/4)

5. 1. 2. 8. Semtleri:

Âşık Ömer murabbasında şehrin bazı semtlerini anar. Şair bize Kasımpaşa, Galata ve Tophane'yi, kara sevdaya tutulmuş âşıkların doldurduğu meyhaneleriyle tanıtır. Beşiktaş semtindeki mevlevihane de unutulmamalıdır. Ayrıca şehrin iki yakasındaki hisarlar (Anadolu ve Rumeli) da şehre güzellik katmaktadır:

Biri Kasımpaşa biri Galata Tophânesi
Ehl-i üftâdeler ile doludur meyhânesi
Şimdi inkâr mı olur Beşiktaş Mevlevîhânesi
Yâ menend olur mu hiç hisârına İstanbul'un (Murabba, 763/3)

Şair İstanbul övgüsüne bazı semt ve mekânları sayarak devam eder. At meydanı yakınında Fazlı Paşa Sarayı², Kadırga semti, yeniçeri kışllarına yakın Et Meydanı şehrin önemli yerleridir. İstanbul tüm bu güzellikleriyle adeta me'va cennetine benzemektedir:

Fazlı Paşa Sarâyı var hem-civâr At meydânı'na
Salıncaklar kurulur Kadırga Limanı'na
Yeniçeri kışlları yakın Et Meydânı'na
Cennet'ül-me'vâya benzer her yeri İslâmbol'un (Murabba, 760/3)

2 Kanunî Sultan Süleyman devri veziriâzamı Makbul İbrahim Paşa tarafından Sultanahmet'te yaptırılan saraydır. İbrahim Paşa'nın 1536'da idamı üzerine sarayına devletçe el konulmuş, birkaç el değiştirdikten sonra Damad Fazlı (Fazlullah) Paşa'ya verilmiştir (Eyice 2000: 345).

Âşık Ömer İstanbul'un semtlerini anlattığı destanında şehrin kapıları ile anılan semtleri dışında 13 semtinin de adını anarak haklarında bilgiler verir: Ayvansaray, Balat, Cibali, Davutpaşa, Fener, Kanlıca, Pedro Kuyusu³, Samatya, Unkapanı, Üsküdar, Yalıköşkü, Yedikule, Yenicami. Aşağıya bu bendlerden birkaçını alıyorum:

Serin olur Ayvansaray havası
Hümâ kuşu gibi yüksek yuvası
Balatlılar pirden almış duâsı
Derler ki yol ile erkânımız var

Cibali'de içtim aşkın dolusun
Baştan başa seyr eyledim yalısın
Tüfenkçiler zabteylemiş delisin
Unkapanı gibi mîzânımız var

Bağçekapısı'ndan taşra irince
Yalıköşkü'nün önüne varınca
Topkapu'nun toplarını görünce
Kanlıca'dan gelir kurbanımız var

(Destan, 436/7, 10, 15)

5. 1. 2. 8. 1. Üsküdar:

Âşık Ömer ayrıca İstanbul semtlerinden Üsküdar'ı "Üsküdar" redifli gazelinde anlatmıştır.

5. 1. 2. 8. 1. 1. Üsküdar'ın Diğer Şehirlerden Üstün Olması:

Şair Üsküdar'ı Osmanlı Devleti'nin önemli bölge ve şehirleriyle kıyaslayıp hepsinden üstün tutar. Üsküdar; Bursa, İstanbul, Edirne, Halep, Şam, Mısır ve Basra, Bağdad, Belgrad gibi önemli şehirlerden Arap, Acem ve Yemen gibi memleketlerin hepsinden değerli ve kıymetlidir. Üsküdar ünü her tarafa yayılan, uğruna ağlayan sayısız bülbülüyle güzel bir gül bahçesidir:

Bursa İstanbul Edirne hoşça yerdir Üsküdar
Hem Halep Şam çün Mısır da hoşça yerdir Üsküdar

İşidip de görmeyenler seyrini gönül umar
Basra Bağdad u Belgrad hoşça yerdir Üsküdar

Gülşen içre bülbülü var hem ağlar zâr zâr
Hem Arab Acem Yemen hoşça yerdir Üsküdar (Gazel, 385/1-3)

Üsküdar konum olarak çok özeldir. Burası devletin yönetildiği Topkapı Sarayı'na nazır denizin diğer tarafında benzeri olmayan güzelliktedir:

Buna benzer bir makâm hiç demen kim misli var
Pây-ı tahtın karşısında hoşça yerdir Üsküdar (Gazel, 385/4)

5. 1. 2. 8. 1. 2. Üsküdar'ın Eğlence Yeri Olması:

Üsküdar güzelleri yabancılara karşı samimi ve sıcaktır. Üsküdar, Kız Kulesi'yle, eşsiz deniz ve devamında İstanbul manzarasıyla güzeller eşliğinde işret edilip eğlenilecek bir şehirdir:

Bî-tekellüf âşıkına sarılır dilberleri
İyş ü işret edecek bir hoşça yerdir Üsküdar

³ 16. yüzyılda şehre kar ve buz temin eden Pedro adlı bir İspanyol'a ait kar ve buz kuyusudur (Türkmen 2011: 206).

Balyemez topları var (hem) Kızkulesi müşterek
Nûş-ı câm etmek dilersen hoşça yerdir Üsküdar (Gazel, 385/5-6)

5. 1. 2. 9. Güzelleri:

Âşık Ömer'e göre İstanbul genç, alımlı güzeller ve âşıklarıyla süslüdür. Şehir bu haliyle gönül ehline layık bir yerdir:

İbtidâdan vasf olunsun dilberi İslâmbol'un
Tâzesi dayı kesimdir ekseri İslâmbol'un
Dört taraf acâyib hikmet hem civârıdır onun
Ehl-i dil hem câna lâyıf insanı İslâmbol'un (Murabba, 760/1)

Âşık Ömer diğer murabbasında şehrin güzellerine saba rüzgârı ile selam gönderir. Şairin gönlünü kaptırdığı vefasız güzel ise mektuplarına cevap dahi vermez:

Ey sabâ bizden selâm mahbûbuna İslâmbol'un
Kıl duâlar var yürü matlûbuna İslâmbol'un
Bî-vefâ ta'n ettiğim günlerde çıktı bî-vefâ
Değmedik tırnak kadar mektûbuna İslâmbol'un (Murabba, 762/1)

5. 2. Sakız

Sakız, Ege Denizi'ndeki beşinci büyük adadır. İzmir'in karşısında kalan adanın Türkiye'ye uzaklığı sekiz mildir. Yerleşim tarihi Bronz Çağı'na kadar inen Sakız'da eski devirlerden beri canlı bir ticaret hayatı olmuştur. Ada ticareti, burada yetiştirilen sakız ağacından elde edilen sakıza dayanmaktadır. Adanın isminin de bundan geldiği ileri sürülmektedir (Kaplan 2018: 368).

Cenevizlilerin elinde olan Sakız Adası Fatih döneminden itibaren Osmanlı Devleti'ne vergi vermekteydi. 16. yüzyılda ada yönetimi zayıflayıp vergiler düzenli ödenmemeye başlamış, ada korsanların mekânı haline gelmişti. Hac yollarının güvenliğini sağlamak isteyen Osmanlı, Kanuni döneminde 1566'da adayı fethetti. 1694'te kısa süreli Venedik işgaline kadar Osmanlı yönetiminde kalan Sakız 1695'te tekrar Osmanlı'ya geçmiş 1913 Yunan işgaline kadar da Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (Kaplan 2018: 368; Örenç 2009: 6-7).

5. 2. 1. Şiirlerin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Âşık Ömer divanında İzmir'in hemen karşısında kalan Sakız Adası hakkında biri koşma, diğeri murabba olmak üzere 2 şiir yer alır. Murabba 4 bendli ve "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezninde koşma ise 11'li hece ölçüsünde ve 4 dörtlüktür.

5. 2. 2. Şiirlerin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 2. 2. 1. Cennete Benzemesi:

Âşık Ömer Sakız Adası'nı göklerin üzerinde yüce bir yer olarak niteler. Sakız güzelliğiyle anlatılması imkânsız bir yer; Osmanlı mülkü içinde bir cennet bahçesidir:

Devr eder çarh-ı felek üzre vilâyettir Sakız
Ta'biri mümkün değil başka vilâyettir Sakız
Bağını bığçesini ben yine ta'bîr eyledim
Âl-i Osmân ülkesinde bığ-ı cennettir Sakız (Murabba, 572/1)

5. 2. 2. 2. Sakız Kalesi:

Âşık Ömer Venediklilerin Sakız Kalesi'ne⁴ ekledikleri yeni bir burçtan, Kral Burcu kalesinden bahseder. Düşman tarafından inşa edilen bu kale görkemli şekli ve muhkem yapısıyla şairi büyülemiştir:

Yeni burca Kral burcu dediler
Muhkem binâ etmiş kâfir gidiler
Der ki Ömer üçler kırklar yediler
Var mıdır dünyada eşi Sakız'ın (Koşma, 769/4)

5. 2. 2. 3. Sakız'ın Fethi:

Çeşme'nin hemen karşısındaki Sakız Adası, Akdeniz ve Anadolu'nun güvenliği için çok önemlidir. 1566'da fethedilen Sakız 1694'te Venediklilerin eline geçer. O sırada tahtta olan Sultan II. Ahmed, Sakız'ın geri alınması emrini verir fakat adanın fethini göremeden vefat eder. Ada yerine tahta geçen Sultan II. Mustafa'nın cülusu döneminde 1695'te geri alınır. Âşık Ömer tamamen Sakız fethini anlatan bir şiir yazmış ve şiirinde neredeyse seferin bütünü anlatmıştır (Gökçe 2017: 177).

Âşık Ömer şiirinde Sakız'ın hristiyanların elinde olmasından rahatsızlık duyar. Şaire göre ada adeta Allah'a Türklerin gelip kendisini kurtarması için yalvarmaktadır:

Hak'tan gayri kimse bilmez dilinden
Bülbül şakır yazı kışı Sakız'ın
Kurtar diyü çün adûnun elinden
Hakk'a niyaz eder taşı Sakız'ın (Koşma, 769/1)

Âşık Ömer Anadolu'ya çok yakın konumdaki Sakız'ın düşman elinde olmasından rahatsız olup bir gün yeniden Türkler'e geçeceğine dair büyük bir inancı vardır ki bu şiirine yansımıştır:

Öğünme ey Yezid neni öğersin
Seng-i siyah ile sinen döğersin
Sen İslam'a bir gün boyun eğersin
Zîra görülmüştür düşü Sakız'ın (Koşma, 769/2)

Âşık Ömer, padişahın gelen hatt-ı hümayun ile askerlerin silahlanıp savaşa girdiğini, düşmanın gemi ve cephanesini yaktıklarını, sonrasında Hızır'ın da yardımıyla Allah'ın Sakız Adası'nı müslümanlara geri verdiğini anlatır:

Hatt-ı hümayûn-ile tedbîr tedârik baktılar
Bellerine gâziler gayret kılıcın taktılar
Kâfirin çekdirisin cebhânesini yaktılar
Şüphesiz erdi Hızır Hak'tan inâyettir Sakız (Murabba, 572/2)

Âşık Ömer'e göre Sakız, İslamî bir his, dini yayma inancı; evliya ve meleklerin yardımıyla fethedilmiştir. Bir yıl önce Venediklilere geçen ada 1106/1695'te zor şartlar altındaki savaşa geri almıştır. Şair Sakız'ın sonsuza kadar Türk yurdu kalması duasıyla şiiri tamamlar:

Emr-ile tasdik-i muhkem mü'mine kıldı dilek
Balyemez toplar sesinden inledi çarh-ı felek
Evliyâlar enbiyâlar erişip ins ü melek
Vakt-i asırda bize lütf u hidâyettir Sakız

⁴ Evliya Çelebi, 1671'deki ziyaretinde Sakız Kalesi'nin deniz kenarında bir burun üzerine kurulu, çevresinin 2700 adım olduğuna ve etrafındaki elli adımlık bir hendeğe işaret eder. Kalenin altmış üç burcunun ve biri limana açılan iki kapısının bulunduğunu, kale içinde yalnız müslümanların ve 1200 kale neferinin ikamet edebildiğini haber verir (Örenç 2009: 8).

Ey Ömer bu cengi işitenlere destân eder
Bin yüz altı senesinde târihin ayân eder
Hak taâlâ ümmet-i Muhammed'e âsân eder
İnşâallâh haşre dek bizde emânettir Sakız (Murabba, 572/3-4)

5. 3. Şam

Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce Bizans İmparatorluğu içerisinde bulunan Dımaşk/Şam, 613 yılında Sasanîler tarafından işgal edilmiştir. Hâlid b. Velid komutasındaki İslam orduları ile Bizans arasında yapılan iki savaşın ardından 636'da İslam topraklarına girmiştir (Tomar 2010: 311). Şam 661'de Emevi Devleti döneminde başkent yapılmış; Abbasîlerin bölgeye hâkim olmasıyla da başkent Bağdat'a taşınmıştır (Oral 2018: 7).

1076'da Selçukluların, sonrasında da Eyyubî idaresi altına giren Şam 13. yüzyıl ortalarında Hülagü'nün ordularının taarruzuna uğramış; Moğolların bu topraklardan çıkarılmaları sonrasında Memlük Devleti'nin merkezi olmuştur (Hartmann 1979b: 304). Memlüklerden sonra I. Selim'in Mısır seferiyle 1516'da Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Şam, Mekke'ye giden hac yolu üzerinde olmasıyla da önem arz etmektedir (Faroqhi 2010: 119).

5. 3. 1. Şiirlerin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Âşık Ömer divanında Şam'dan bahsedip güzelliklerini anlatan biri 6 beyitli bir gazel, diğeri 4 bendli bir murabba olmak üzere iki şiir mevcuttur. Şiirlerin ikisi de "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezninde yazılmıştır.

5. 3. 2. Şiirlerin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 3. 2. 1. Benzersiz Güzellikte Bir Şehir Olması:

Âşık Ömer Şam'ın güzelliklerini "Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr" nakaratlı altı beyitli gazelinde anlatır. Ona göre Şam hakkında ne denilse azdır; dünyada Şam kadar güzel başka bir şehir yoktur ki bu yönüyle Şam eşsizdir:

Ne desem hakkında Şâm'ın mâ-hüve'l-haktır sözüm
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr (Gazel, 476/1)

Âşık Ömer Şam'ı diğer şehirlerle kıyaslar. Ona göre Şam Bağdat ve Mısır gibi kadim topraklar bir yana Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış Edirne, İstanbul, Bursa gibi şehirlerden bile daha güzeldir:

Edrene Kostantiniyye Bursa Bağdâd Mısır'dır
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr (Gazel, 476/3)

5. 3. 2. 2. Peygamber Şehri Olması:

Şam'da birçok peygamberin yaşadığına⁵ atıf yapan Âşık Ömer, buranın peygamber şehri, enbiya burcu olduğu üzerine yemin etmektedir:

Enbiyâ burcu değilse Ka'be'den dönsün yüzüm
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr (Gazel, 476/2)

5 Üzerinde kesintisiz yerleşim görülen en eski şehir olduğu iddia edilen Dımaşk'ın Hz. Nûh'un oğlu Sâm veya torunları tarafından tesis edildiğine ve Hz. İbrâhim'in burada doğduğuna dair rivayetler mevcuttur (Tomar 2010: 311).

Âşık Ömer'e göre Şam aynı zamanda velilerin en yücesi, kerem sahibi, sevgililer sevgilisi, cihan şahı Hz. Muhammed'in⁶ (ticaret maksadıyla) uğradığı bir şehirdir:

Bundadır burc-ı velî zâtı zihî sâhib-kerem
Hûbların serdârı ol şâh-ı cihânım Şâmlıdır (Murabba, 402/2)

5. 3. 2. 3. Havası ve Suyunun Güzel Olması:

Âşık Ömer Şam'ın iklimini beğenmektedir. Öyle ki Şam Halep gibi ılıman iklimi ve güzel havasıyla seçkin bir şehirdir:

İ'tidâl üzre havâsı çün Haleb mümtâzedir
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr (Gazel, 476/4)

5. 3. 2. 4. Bağ ve Bahçeleri:

Şam güzelliğiyle ziyaret edilmeye değer bir şehirdir. Âşık Ömer'e göre Şam'da güzel suların suladığı İrem bağı misali bereketli bahçeler mevcuttur:

Kıl ziyâret hoş makâmıdır onda sâhib-muhterem
Sebze-zâr cûlar revândır her biri bâğ-ı İrem (Murabba, 402/2)

5. 3. 2. 5. Gökmeydan:

Âşık Ömer Şam'ın tarihi bölgelerinden, havası ve suyu güzel olan Yeşil Meydan⁷ "El-meydanü'l-ahdar" adlı mesire yerinden övgüyle bahseder:

Mu'tedil âb ü hevâsı bir Yeşil meydânı var
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr (Gazel, 476/5)

5. 3. 2. 6. Evveli Şam, Ahiri Şam:

Âşık Ömer'in nazlı, edalı sevgilisi Şam'dan ayrılmıştır ki bu sevgili çok eskiden beri buralı olup evveli ve ahiri Şamlıdır⁸:

Aşk-ile hicret azîmet eylemiş ol nâzenîn
Evveli hem âhiri sâhib-i zamânım Şâmlıdır (Murabba, 402/4)

5. 3. 2. 7. Şehir Halkı:

Âşık Ömer, Şam halkının dini yönüne vurgu yaparak Kuran'ı fasih ve yanlışsız okuduklarını belirtir:

Ey Ömer hem çün fasîh Kur'ân okur insânı var
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr (Gazel, 476/6)

5. 3. 2. 8. Güzelleri:

Âşık Ömer Şam hakkındaki diğer şiirini buralı bir güzeli övmek amacıyla yazmıştır. Şair nazik dudaklı, keman kaşlı bir Şam güzeline tutulmuş, bu sebeple Şam'ı övmektedir. Şam sevdiği güzelin

6 Hz. Peygamber efendimiz 25 yaşında iken ticaret için bir kervanla Şam'a gelmiş ve bir müddet burada kalmıştır.

7 Meydan Emevi halifelerinden Velid b. Abdülmelik döneminde (705-715) Dımaşk şehrinin genişletilmesi için yapılmış ve yaklaşık 2500 metre kare olarak yapılmıştır. Baybars'ın (1223-1277) Dımaşk'ta Meydânülahdar'da yaptırdığı Eblak Sarayı ise günümüze ulaşamamıştır (Keleş 2020: 525; Tomar 2010: 314).

8 "Fitnenin evveli Şam, ahiri Şam'dır" şeklindeki çok eskiden beri bilinen, bölgenin karışık yapısını ifade eden sözdür.

memkeletidir. Şair gece-gündüz düşünüp hasretle ulaşmayı beklediği Şam ve Şamlı sevdiğine nihayet kavuşmuş bu sebeple de mutludur:

Mübtelâsı olduğum nâzik dehânım Şâmlıdır
Bendesin meftûn eden kaşı kemânım Şâmlıdır
Çok şükür kıldım ziyâret rûz u şeb hasret edip
Kıldım evsâfın temâşa nev-civânım Şâmlıdır (Murabba, 402/1)

Âşık Ömer Şam'da âşık olduğu güzeli bize uzun boylu, güzel gözlü, afet misali gonca dudaklı diye tarif eder. Şair sevdiği güzelin şehri olduğu için Şam'ı övmektedir:

Bendenizdir bâb-ı lütfun içre her ân olduğum
Ben de bildim ki efendim sana hayrân olduğum
Şol kıyâmet kaddine hüsnüne kurbân olduğum
Çeşm-i âfet lebleri gonca dehânım Şâmlıdır (Murabba, 402/3)

Şair ay gibi parlak alınlı bu Şam güzelini ziyaret eder. Güzel parlaklıkta güneş gibi olup yokluğunda tüm dünya karanlıkta kalacaktır:

Ey Ömer kıldın ziyâret rûyunu ol meh-cebîn
Sen tulû' etsen ziyâ-bahş olmada rûy-ı zemîn (Murabba, 402/4)

5. 4. Bağdat

Dicle Nehri'nin her iki yakasında yer alan şehir, 8. yüzyılda Abbasî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından kurulmuştur. Kuruluşundan Abbasî Devleti'nin yıkılışına (1258) kadar hilâfet merkezi olarak kalan Bağdat Osmanlılar devrinde Bağdat vilâyetinin merkezi, 1921'de Irak'ın başkenti olmuştur (Ed-Dûrî 1991: 425).

Bağdat kelimesi yaygın kanaate göre "Tanrı'nın ihsanı" anlamına gelir. Bağdat yerine "Medinetü Ebu Cafer, Medinetü'l-Mansur, Medinetü'l-hulefâ, ez-Zevrâ" gibi isimler de kullanılmıştır. Türk edebiyatı metinlerindeyse "Medinetü's-selâm, Dârü's selâm" adlarıyla zikredildiği görülür. Şehir Horasan yolu üzerinde, pek çok kervan yolunun kesiştiği bölgeye kurulmuştur (Karavelioğlu 2003: 231).

5. 4. 1. Şiirin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Âşık Ömer divanında dönemin önemli kültür merkezlerinden Bağdat hakkında 4 bendli ve "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezinli bir murabba mevcuttur.

5. 4. 2. Şiirin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 4. 2. 1. Cennete Benzemesi:

Âşık Ömer'e göre Bağdat, içinden Şat Irmağı'nın geçtiği, kenarlarında güzellerin salınarak gezip eğlendiği cennet bağlarına benzer. Öyle ki bu şehir nurlarla aydınlanmış Firdevs cennetleri gibidir:

Der ki Ömer Şat mübârek gûş eder derya gibi
Güzeller dehrin bâğında salınır Leylâ gibi
Bâğ-ı cennetin seyr ettim firdevs-i a'lâ gibi
Nûr ile olmuş münevver illerin Bağdâd senin (Murabba, 788/4)

5. 4. 2. 2. Evliya Yurdu Olması:

Şair köklü ve önemli bir İslam şehri olan, birçok tanınmış gönül dostu, alim yetiştiren Bağdat'ı evliyalar mekânı olarak niteler. Şaire göre şehrin kale ve burçlarında sürekli Allah'ın adı anılmaktadır. Şair bend içinde Kerbelâ'da yaşanan kanlı olaya da atıfta bulunur ve şehrin ellerini kan rengine boyalı olarak niteler:

Evliyâlar menzildir yolların Bağdâd senin
La'l reng kana boyanmış ellerin Bağdâd senin
Burc u bârûnda söylenir hasbeten lillâh için
Yektir Allâh çağrışır kulların Bağdâd senin (Murabba, 788/1)

5. 4. 2. 3. Kerbela Olayı:

Şair Bağdat'ı anlattığı şiirinde Kerbelâ⁹ şehrinde yaşanan, İslam dünyasında büyük bir kırılmaya yol açan Kerbelâ olayına atıfta bulunur. Bağdat halkı recep ve şaban aylarında bu olayı anmakta, Hz. Hüseyin için yas tutup tören düzenlemektedir:

Şâh-ı merdân askeridir hoş eder deryâsıdır
Ol Receb Şa'bân ayları Hasan Hüseyin yasıdır
Gel ziyâret eyleyim Kerbelâ sahrâsıdır
Turnalardan bergüzârdır tellerin Bağdâd senin (Murabba, 788/2)

Âşık Ömer Kerbelâ şehitlerinden bahsetmeye devam eder. Burada peygamber torunu dahil birçok cana kıyılması sebebiyle büyük yaslar tutulmaktadır. Kerbelâ olayında oluk oluk kan akmış, kadehler kanla dolmuştur. Kerbelâ şehitleri zulme karşı baş vermeyi göze almış mert yiğitlerdir:

Onda çok kanla olmuştur dolmuştur peymâne
Kimi oğul diyü ağlar kimi vây der analar
Kisvetin eğninde taşır baş keser merdâneler
İlkbahârda reyhân kokar güllerin Bağdâd senin (Murabba, 788/2)

5. 5. İzmir

Batı Anadolu'da, kendi adını taşıyan körfezde kurulu İzmir, tarih sahnesine MÖ 11. yüzyılda çıkmış, yedinci yüzyılda Lidyalılar, altıncı yüzyılda ise İranlılar tarafından istila edilip tamamen harap bir hâle getirilerek nüfusu dağıtılmış ve şehir ortadan kalkmış, şehrin tekrar kuruluşu, bu kez farklı bir noktada, MÖ 3. yüzyılın başlarında İskender tarafından gerçekleştirilmiştir (Darkot 1979, s. 1243).

MS 2. yüzyılda Romalılar tarafından ele geçirilen İzmir, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla önce Bizans topraklarına, sonrasında 14. yüzyılda Aydınogulları Beyliği'ne katılmış; 1415'te Çelebi Mehmed devrindeyse tamamıyla Osmanlı topraklarına dâhil olmuştur (Kütükoğlu 2001: 517).

5. 5. 1. Şiirin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Sakız Adası için 2 şiir yazan Âşık Ömer'in divanında adaya komşu olan İzmir hakkında da 4 bendli "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezinli bir murabba vardır.

⁹ Irak'ın bir şehri olan Kerbela, Bağdat'ın 100 km güneybatısındadır. Bu şehrin şöhreti, Hz. Hüseyin ve aile fertlerinin 10 Muharrem 61'de (10 Ekim 680) Emevîler'ce şehid edildikleri yer olması ve kabirlerinin burada bulunmasından kaynaklanır (Öz 2022: 271).

5. 5. 2. Şiirin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 5. 2. 1. Coğrafi Durumu:

Âşık Ömer'e göre İzmir arkasını dağlara vermiş sulak bir yerdir. Şehir dillere destan güzelliğiyle her yerde konuşulur. İzmir deniz kıyısında, bereketi topraklara sahip, deniz sayesinde güzelleşmiş şirin bir şehirdir:

Dağa vermiş arkasını sular akar âb-ı dâd
Âl-i Osmân ülkesinde söylenir dillerde yâd
Kendüye dürlü meta'lar getirir âb ile bâd
Leb-i deryâ şehri-i şirîn hûb hevâsı İzmir'in (Murabba, 771/2)

5. 5. 2. 2. Bahar Mevsimi:

Bahar mevsimi gelip havalar güzelleştiğinde İzmir'de gece gündüz devam eden işret meclisleri kurulur, eğlenceler tertip edilir:

Açılır evvel bahârı hûb hevâsı İzmir'in
Dem sürer leyl ü nehâr ehl-i safâsı İzmir'in (Murabba, 771/1)

5. 5. 2. 3. Kalesi:

İzmir şehrini korumak için yapılan yapılar şehre giriş sırasına göre Sancak Kale, Liman Kalesi ve Kadifekale'dir. Kalelerden en eskisi İskender'in haleflerinden "Lysimakhos" tarafından yaptırıldığı söylenen, şehrin güneyindeki Kadife dağının üzerinde kurulu olan Kadifekale'dir (Kuyulu 2001: 526).

Âşık Ömer "İzmir" redifli murabbasında şehrin kalesinden bahseder. Bu kale büyüklüğüyle muazzam bir şaha benzer. Şair kalenin eski ismi Kaydafa'ya¹⁰ atıfla onun sağlamlık ve büyüklüğü yanında süslü ve estetik olduğunu ifade eder:

Bir mu'azzam kal'a durmuş şâha benzer bir zamân
Sûretin nakş eylemiştir Kaydafâsı İzmir'in (Murabba, 771/4)

5. 5. 2. 4. Güzelleri:

Âşık Ömer'e göre İzmir'in nazlı güzelleri çoktur. Şehrin güzelleri tavus kuşu gibi renkli, dikkat çekici kıyafetlerle şehirde dolaşır:

Niçe yüz bin nâz ile reftâr eder serverleri
Salınur tâvûs-veş lâ'lin kabâsı İzmir'in (Murabba, 771/1)

Şair İzmir'in peri yüzlü güzellerinden bir tanesine gönlünü kaptırmuş, karşısında el bağlayıp emrine girmiştir. Çünkü İzmir'in servi boylu, güzellikte afet olan dilberleri insanın aklını ve gönlünü cezbeder:

Bir perî ruhsârenin çok rûhların gördüm hemân
Ben dahi el bağlayup karşısına durdum divan
Uğrayıp bu bendesine verdi selâm ol civân
Serv kâmet hüsn ü âfet dilrubâsı İzmir'in (Murabba, 771/3)

¹⁰ İzmir'i anlatan Evliya Çelebi bugünkü adıyla Kadifekale'yi "Kaydefa Kale" diye isimlendirip Kaydefa'dan İskender'in mağlup edemediği İstanbul ve İzmir kraliçesi olarak söz eder. Efsaneye göre İzmir'deki Kadifekale, ismini Kraliçe Kaydafa'dan alır. Ayrıca eski İstanbul'un İskender tarafından Kaydafa'nın elinden alınarak kurulduğuna dair söylenceler de vardır (Türkdoğan 2009: 762-763).

5. 6. Sinop

Sinop Osmanlı idaresinde Kastamonu sancağına bağlı bir kaza olup Anadolu'nun kuzey uç noktası İnceburun'a bağlanan Boztepe Burnu geçidinde kale-şehir olarak kurulan bir liman şehirdir. Sinop, deniz kıyısında bir yerleşim yeri olduğundan dolayı tarih boyunca gemici milletlere merkezi bir yer olmuştur. Karadeniz sahilinin orta noktası kabul edilen Sinop doğal limanı olmasıyla eski dönem denizcilerinin dikkatini çekmiştir. Bölgeye Yunanlılardan önce Fenikelilerin geldiği söylenir. Ayrıca şehrin Yunanlılar veya Miletliler tarafından kurulduğu da rivayetler arasındadır (Öz 2009: 252-256; Kol 2017: 12; Demir 2019: 112).

XIV. asrın sonlarına doğru Osmanlı hâkimiyetine giren Sinop Karadeniz'deki tek doğal liman, Galata ve Gelibolu tersanelerinden sonra üçüncü büyük tersanesiyle Osmanlı'nın Karadeniz'deki en önemli üs bölgesi olmuştur (Bostan 1988: 128).

5. 6. 1. Şiirin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Âşık Ömer divanında Sinop hakkında 5 bendli ve "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezinli bir murabba mevcuttur.

5. 6. 2. Şiirin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 6. 2. 1. Liman Şehri Olması:

Âşık Ömer'e göre Sinop hırçın ve dalgalı Karadeniz'de her zaman ilkbaharı yaşayan sakin, huzurlu bir şehirdir. Sinop Karadeniz sahilinde padişah çadırı gibi güzel bir şehirdir. Burası Osmanlı ve Tatar bölgelerine komşu, önemli bir liman şehridir:

Şiddet-i Bahr-ı siyâhın nev-bahâridir Sinop
Sâhili iklim-i Rûm'un bârgâhudur Sinop
Ağ u karada yakîn ol pâdişâh-ı bahr ü berr
Âl-i Osman ü Tatar Han hem civârıdır Sinop (Murabba, 69/1)

Sinop'un güzellik ve özelliklerini duyanlar buraya akın eder. Deniz kenarında eşsiz manzarasıyla Sinop tavus kuşu gibi güzelliğiyle tüm şehirlerden üstündür. Burası hırçın Karadeniz dalgalarına karşı gemilerin sığınacağı bir limandır:

Güş eden vasfın ıraktan vaslına akar yürür
Zanneder tâvus onu mir'ât-ı âb içre görür
Rûzigâr esse muhâlif keştiler pervâz urur
Çevrilir etrâfını şâhin şikârıdır Sinop (Murabba, 69/2)

Sinop Karadeniz'in (bahr-i Rum) iç tarafına kadar girmiş, rüzgâr ve dalgalardan korunaklı bir şehirdir. Ayrıca dört tarafı burç ve kale duvarları ile çevrili korunaklı bir yerdir:

Sîne germiş bahr-i Rûm'un hoşça şânıdır bu yer
Çâr etrafı mükemmel burc u bârîdir Sinop (Murabba, 69/4)

Âşık Ömer'e göre Sinop payitaht İstanbul'un iskelesi olacak kadar ona yakın deniz kenarında bir liman şehridir:

Görelim derler ziyâretgâhı beyt-i dervişân
Pây-i taht iskelesi deryâ kenârıdır Sinop (Murabba, 69/5)

5. 6. 2. Kalesi:

Sinop Kalesi'nin MÖ 7. yüzyılda inşa edildiği söylenir. Çeşitli kaynaklara göre, MÖ 72'de Pontus Kralı IV. Mithridates Sinop'ta mabet, tiyatro, gymnasium ve saray yaptırmış, şehrin

çevresini surlarla çevirmiştir. Sinop Kalesi Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devirlerinde bazı ekler yapılarak hem büyütülmüş hem de bakım, onarımı yapılarak bugüne ulaştırılmıştır. Kale 1214'te Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus tarafından limanı kontrol amacıyla 11 adet burçla desteklenmiştir. Kalenin 2050 m. uzunluğu, 25 m. yüksekliği, 3 m. genişliği ve iki ana giriş kapısı bulunmaktadır (Yılmaz 2009: 4).

Âşık Ömer'e göre Sinop'un Tunca adı verilen üç katlı, demirden yapılmış tunç gibi sağlam kalesi vardır:

Tunca derler adına üç kat hisâr-ı âhenîn
Söylenir dillerde Rûm'un hoşça şânıdır Sinop (Murabba, 69/3)

5. 6. 3. Türbesi:

Sinop'ta gezilmesi, ziyaret edilmesi gereken evliya türbeleri de mevcuttur. Bu evlialardan birisi Sinop'a gözcülük yapan Seyyid Bilâl¹¹ olmuştur ki herkesin onun makamına gidip yüzünü sürmesi gerekir:

Gözcü olmuştur ona Seyyid Bilâl bir şöyle pîr
Pes erip ey dil nazargâhına yüz dergâha sür (Murabba, 69/4)

5. 7. Tuna

Tuna Nehri, Almanya'nın güneyindeki Karaorman bölgesinde iki ırmağın birleşmesiyle oluşur. Orta Avrupa'daki bu nehir, Avrupa'nın Volga'dan sonra 2860 km. uzunluğuyla en büyük akarsuyudur. Tuna Nehri Almanya, Avusturya, Slovakya, Macaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya, Moldova ve Ukrayna olmak üzere on ülke topraklarından çoğu defa bu ülkelerin sınırlarını oluşturacak biçimde geçer ve Romanya'daki Chilia (Kili), Sfântul Gheorghe (Hızırilyas) ve Sulina ağızlarından Karadeniz'e dökülür (Maxim 2012:372).

5. 7. 1. Şiirin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Âşık Ömer divanında Rumeli denince ilk akla gelen, Balkanları baştanbaşa geçen, Osmanlı'nın Balkanlar'daki fetihlerini kolaylaştıran Tuna Irmağı hakkında da 11'li hece vezniyle yazılmış 5 dörtlükten oluşan bir koşma mevcuttur.

5. 7. 2. Şiirin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 7. 2. 1. Suyunun Lezzetli Olması:

Âşık Ömer'e göre Tuna Nehri'nin suyu öyle lezzetlidir ki sanki bu suya cennetteki Selsebil ırmakları karışmıştır. Ondand bir miktar içen bu lezzeti hemen fark eder. Ayrıca Tuna çok büyük olup birçok kola ayrılması ve denize dökülmesi ile de eşsiz ve çok güzel bir nehirdir:

Selesebil âbından karışır sana
Nûş eden âlemde lezzetin ana
Irmakları revân olur her yana
Karışır ummâna çağların Tuna (Koşma, 1215/2)

¹¹ Seyyid İbrahim Bilal Hazretleri peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'in 6. göbekten torunudur. 675'te Emeviler döneminde İstanbul 5. kez kuşatılmıştır. Bu kuşatma için Horasan üzerinden yola çıkarak Orta Asya'yı dolaşp gönüllü asker toplar. Karadeniz kıyısından ilerlerken havanın bozmasıyla Sinop limanına sığınır. Burada Bizans tefurlarının saldırısıyla başı kesilerek şehit edilir. Rivayete göre kesik başını koltuğuna alıp günümüzde türbesinin olduğu yere gelip ruhunu teslim eder (Türker 2011: 8).

5. 7. 2. 2. Tuna Nehri'nin Gurbet Diyarı Olması:

Şair Tuna ile kendi arasında ilgi kurarak Tuna'nın da kendisi gibi eşini ve sevdiklerini bırakarak uzak diyarlarda gurbet acısı çektiğini söyler:

Eşinden ayrılmış arayıp gezer
Çoktur bencileyin ağların Tuna (Koşma, 1215/4)

5. 7. 2. 3. Tuna Nehri'nin Fetih Üssü Olması:

Âşık Ömer Tuna Nehri'ni düşman sınırında bir serhat olarak düşünür. İslam'ın cesur savaşçıları Tuna yoluyla düşman üzerine ilerler. Tuna'nın yiğitliği bağ ve bahçelerde her yerde anlatılmakta, Tuna Nehri övülmektedir:

Her kanda anılsan medhin olunur
Mert yiğit koçaklar sende bulunur
Şehirlerin serhadlerin söylenir
Onca bahçelerin bağların Tuna (Koşma, 1215/3)

Tuna, serhat bölgesinde, sınırda oluşuyla nice islam askerini üzerinden geçirip düşmana göndermiştir ki onun bu gücünden sakınmak gerekir:

Pençe-i kahrından gerektir hazer
Geçirdin üstünden niçe gürbüz er (Koşma, 1215/4)

5. 7. 2. 4. Bahar Mevsimindeki Coşkunuğu:

Âşık Ömer ilkbahar geldiği zaman, belki karların erimesiyle, Tuna Nehri'nin suyu ve heyecanının arttığını, yeniden bir gençlik dönemine girdiğini söyler. Hatta akan gürlü suları etraftaki dağların eteklerine kadar ulaşmaktadır:

Nev-bahâr eyyâmı artmada cûşun
O demde erdiği çağların Tuna
Pâyına yüz sürer eyler hurûşun
Yenilmez suları dağların Tuna (Koşma, 1215/1)

5. 8. Tunca

Tunca Nehri Bulgaristan'da doğup Edirne'den Türkiye sınırlarına giren, 12 km'lik bölümü ile de Türkiye Bulgaristan sınırını oluşturan bir nehirdir. 350 km uzunluk ve 7884 kilometre kare havza alanıyla Tunca, Meriç Nehri'nin önemli kollarından biri olarak kabul edilir.

5. 8. 1. Şiirin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Âşık Ömer divanında Edirne'nin 3 ırmağından (Meriç, Arda) biri olan Tunca hakkında 4 bendli "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezinli murabba mevcuttur.

5. 8. 2. Şiirin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 8. 2. 1. Genel Özellik ve Güzellikleri:

Âşık Ömer "Tunca" redifli dört bendli murabbasında nehrin taşmasından bahseder. Tunca Nehri, ilbaharda belki karların erimesiyle, taşıp etrafı sular altında bırakır. Şair bu sel olayını özellikle gece vakti seyredilecek güzel bir manzara oluşuyla ele alır. Edirne bu mevsimde tarif edilemeyecek kadar güzel bir şehir olmaktadır:

Her sene cûşa gelince cûy-ı mâsı Tunca'nın
Bahşeder câna safâlar hûb havâsı Tunca'nın
Onu gel eyle ziyâret tâ gece vakt-i şitâ
Vasf olunmaz nev-bahârda yaz safâsı Tunca'nın (Murabba, 781/1)

Tunca Nehri yaz kış deniz misali büyük kütlesiyle akıp gitmekte; seyredenlerden gam ve kederleri almaktadır. Şair Tunca'yı ölüleri diriltlen, gönül sıkıntıları dahil her türlü hastalığa şifa, güzel bir akarsu olarak tarif eder:

Çağlayıp akmakta her dem bahr-ı yemdir cûy-i gür
Gönlümüz eyler küşâde tarh-ı gamdır cûy-i gür
Mürdeler ihyâ edermiş derde emdir cûy-i gür
Küllü şifâdır dile her dem devâsı Tunca'nın (Murabba, 781/3)

5. 8. 2. 2. Kenarlarında Yapılan Eğlenceler:

Edirne'nin Tunca kıyılarındaki bağ ve bahçeler özellikle ilkbaharda zengin-fakir tüm halkın meclisler kurup dinlendiği, eğlendiği yerlerdir. Tunca Nehri ve etrafındaki bağ ve bahçeler Edirne şehrine güzellik ve değer katmaktadır:

Gösteren bâü ü gedâya dem-i vuslat kendidir
Sahrâsı bezm-i çemen hem bâğ-ı behcet kendidir
Ziyet-i şehri Edirne cûy-ı cennet kendidir
Her tarafı bâğ u bâğçe iştihası Tunca'nın (Murabba, 781/2)

Şair kendisi dahil üzüntüleri atıp rahatlamak isteyen herkesi Tunca'yı ziyarete, kenarlarındaki mesirelerde ay yüzlü güzellerle tanışmaya, eğlenip dinlenmeye çağırır:

Ey dilâ kıldın ziyâret çün bu dem bu cûları
Şâd ü hurrem ol rehâ kıl serinden sevdâları
Der ki Ömer kuçmak için ol güzel gül-rûları
Dem-be-dem meh-rûlar ile merhabâsı Tunca'nın (Murabba, 781/4)

5. 9. Varna

Bulgaristan'ın bu tarihî şehri, esen rüzgarlara karşı korunaklı Batı Karadeniz kıyılarının en elverişli limanına sahip olup 1393'te Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır (Kiel 2012: 524).

5. 9. 1. Şiirin Şekil Yönünden İncelenmesi:

Âşık Ömer divanında günümüz Bulgaristan'ının önemli şehirlerinden Varna'nın anlatıldığı "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezinli 4 bendli bir murabba mevcuttur.

5. 9. 2. Şiirin İçerik Yönünden İncelenmesi:

5. 9. 2. 1. Şehrin Genel Özellikleri:

Âşık Ömer'e göre Varna övülmeye layık güzel bir şehir olup insanların gönlünde yüksek bir değere sahiptir. Bu sebeple şehir her yerde konuşulup övülür:

Söylenir dillerde nâm-ı âlişânı Varna'nın
Medhe lâyıktır diyâr-ı dilsitânı Varna'nın (Murabba, 750/1)

5. 9. 2. 2. Deniz Kenarında Olması:

Âşık Ömer'e göre Karadeniz kenarındaki Varna emsalsiz güzellikte, deniz ikliminin etkisiyle cennet misali bağ ve bahçelerle süslü güzel bir şehirdir. Şehir denize bitişik ve uzunlamasına yayılan Varna Gölü kenarına kurulduğu için şair burayı Şat Irmağı kenarına kurulan Bağdat şehrine benzetir. Şehrin Varna Gölü'ne bakan güzel bir manzarası vardır:

Sînesin deryâyâ vermiş misli nâdir bir bilâd
Bâğ-ı cennetten nümûne çevre yanı Varna'nın

Şat iner Bağdâd'a gûyâ kiblegâhından akar
Bahre karşı hû çeker âb-ı revânı Varna'nın (Murabba, 750/2-3)

5. 9. 2. 3. Bahar Mevsimi:

Varna şehri bahar mevsiminde bambaşka olur. Bu mevsimde Nil Nehri'ne benzeyen ve uzunlamasına devam eden Varna Gölü kenarları yeşilliklerle, gölgeli ağaçlarla süslenir ki şehir adeta yeşil elbiselerini giyer:

Nilgûn ırmak kenârında zamânı nevbahâr
Tâze sorguçlar yeşil kemhâ giyinmiş sâyedâr (Murabba, 750/3)

5. 9. 2. 4. Şehrin Kalesi:

Evliya Çelebi, Karadeniz'den gelen sularla dolu bir hendeğin çevrelediği Varna Kalesi'ni ayrıntılı şekilde tasvir ederek buranın devamlı tamir ve bakımının yapıldığını belirtir. Varna'nın yiğitlere mesken güzel bir kalesi vardır ve hala o yiğitlerin izleri kale üzerinde durmaktadır:

Koç yiğitler meskeni olduğunu isbât eder
Kal'ası bâbında hâlâ koç nişânı Varna'nın (Murabba, 750/1)

5. 9. 2. 5. Şehir Halkının Özellikleri:

Varna şehrinin halkı camilerde cemaatle namaz kılan, dindar insanlardan oluşur. Şair şehir sakinlerinin müslümanlığı ve faziletiyle öne çıktığını vurgular:

Saf be saf mescidlerinde cümleten ehl-i niyâz
Niçe fâzıl kimseler var gayrı etmiş imtiyâz (Murabba, 750/4)

5. 9. 2. 6. Şehirdeki Önemli Şahıslar:

Âşık Ömer şiirinde 1444'te şehirdeki Osmanlı egemenliğinin perçinlendiği Varna Savaşı'na atıfla Sultan 2. Murad'ı minnetle anar. Sultan Varna şehrini fethederek hıristiyanlardan alıp İslam topraklarına katmıştır:

Fethine mâlik olunca ibtidâ Sultan Murâd
Yıktı küffârın derûnun eyledi İslâmı şâd (Murabba, 750/2)

6. Sonuç:

Hem halk hem divan şiiri nazım türlerindeki şiirleriyle 17. yüzyılın en velut şâirlerinden Âşık Ömer yaşadığı, gezip gördüğü, görev icabı gittiği Osmanlı şehirleri hatta ada ve ırmakları hakkında redifini mekân adlarıyla oluşturduğu şiirler yazmıştır. Balkanlarda Varna şehri, Tuna ve Tunca ırmakları, Anadolu'da İzmir, Sinop, Üsküdar ve İstanbul, Ortadoğu'da Bağdat ve Şam, Ege'de ise Sakız Adası Âşık Ömer'in müstakil olarak şiirler yazdığı, methiyelerde bulunup bazı

bilgiler verdiği yerlerdir. Âşık Ömer bu 15 şiirin büyük kısmında divan şiiri nazım şekillerini kullanmıştır. Şiirlerin 10'u murabba, 2'si gazel; diğer 3 şiirin 2'si koşma, diğeri destan şeklindedir. Gazel ve murabba şeklindeki 12 şiirin tamamında halk şairlerinin sıklıkla kullandığı divani adı verilen "Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün" vezni, diğelerinde ise hece vezni kullanılmıştır. Şair ilgili şiirlerin tamamının son beyit veya bendinde mahlasını söylemiştir.

Âşık Ömer İstanbul konulu 5 şiirinde şehri padişahın yaşadığı şehir oluşu, eşsiz güzelliği, büyük ve kozmopolit olması yönleriyle övmektedir. Ayrıca şehrin kapılarından bahseden şair Üsküdar başta olmak üzere bazı semtleri de anlatıp över. Şehrin mimari eserleri, cami ve minarelerinin güzelliği ve Eyyüb Ensarî türbesi methedilmekte, şehrin güzellerinden övgüyle bahsedilmektedir.

Şairin Sakız Adası hakkında yazdığı biri koşma, diğeri murabba iki şiirinin ana konusunu adanın yeniden fethedilerek İslam'a katılması oluşturur. Ada cennet bahçelerine benzetilerek övülmekte, kalesinden övgüyle bahsedilmektedir.

Âşık Ömer Şam hakkında yazdığı şiirlerde ise şehri benzersiz güzelliğiyle ayrı bir yere koyarak havası ve suyu, bağ ve bahçelerinin güzelliğiyle över. Şairin evliya burcu olarak andığı Şam peygamberler şehri oluşuyla da övülür. Âşık Ömer ayrıca dindar Şam halkından ve aşığını kendine meftun eden güzellerden de övgüyle bahsedip şehrin meşhur Gökmeşdan'ını da anar.

Şair Bağdat hakkında yazdığı şiirde cennete benzettiği şehri evliya yurdu olarak niteler. Şiirde Bağdat yakınlarındaki Kerbelâ şehrinde yaşanan Hz. Hüseyin'in şehit edilme olayına da değinilir.

Âşık Ömer İzmir hakkındaki şiirinde ise şehri coğrafi güzelliği ve denizle içiçe oluşuyla övmekte, bahar mevsiminde işret yerine döndüğünü belirtmektedir. Ayrıca şiirde şehrin kalesi ve şairin gönlünü kaptırdığı peri yüzlü güzellerden övgüyle bahsedilmektedir.

Şair Sinop hakkındaki şiirinde şehri şiddetli Karadeniz fırtınalarına karşı bir sığınak, denizle içiçe bir liman şehri; İstanbul'a yakınlığıyla da padişah iskelesi olarak tanıtır. Âşık Ömer şehrin sağlam kalesinden ve manevi koruyucusu Seyyid Bilal türbesinden de övgüyle bahseder.

Âşık Ömer Tuna Nehri'ni ise suyunun güzelliğiyle överek nehirden gurbet diyarı diye bahseder. Tuna serhat bölgesinde oluşuyla bölgenin fethinde bir üs konumundadır. Şiirde nehrin bahar mevsimindeki coşkunuğu da övülmektedir.

Şair Edirne ırmaklarından olan Tunca hakkında ise bahar mevsiminde sularının çoğalması, akan sularının seyrinin güzelliği ve bu mevsimde kenarındaki mesirelerde yapılan eğlenceler vesilesiyle övgüyle bahseder.

Şair Varna şehrinden ise hem Karadeniz kıyısında oluşu hem de Varna Gölü'ne bakan manzarasıyla övgüyle bahseder. Varna'yı Bağdat'a, Varna Gölü'nü ise Şat Irmağı'na benzetir. Bahar mevsiminde güzelleşen şehrin kalesini över. Varna'nın dindar halkından ve Varna Savaşı'yla şehri fetheden 2. Murad'dan övgü ile bahseder.

7. Şiir Metinleri:

7. 1. İstanbul hakkında 763 nolu murabba (4 bend): Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey sabâ benden selâm et yârına İstanbul'un
Kıl senâlar bâğının gülzârına İstanbul'un
Yâd olaldan beri gönülüm bulmadı gamdan halâs
Muntazırdır çeşmimiz didârına İstanbul'un

Bir güzel şehri mu'azzam ziynet-i esâsı hûb
Güşedir merd ü garîbe izzet-i eşyâsı hûb
Câmi'-i Sultân Mehemed hem Ayasofya'sı hûb
Benzemez bir memleket diyârına İstanbul'un

Birisi Kasımpaşa hem Galata Tophânesi
Ehl-i üftâdeler ile doludur meyhânesi
Şimdi inkâr mı olur Beşiktaş Mevlevîhânesi
Yâ menend olur mu hiç hisârına İstanbul'un

Ey Ömer kismetimi veren Hüdâdır gam yemem
Ne kadar az dahi olursa ben ona gam yemem
Verseler Bağdâd'ı Mısır'ı Şam u Şarkı istemem
Kâ'il oldum ben bir ednâ kârına İstanbul'un
(s. 336)

7. 2. İstanbul hakkında 760 nolu murabba (6 bend): Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

İbtidâdan vasf olunsun dilberi İslâmbol'un
Tâzesi dayı kesimdir ekseri İslâmbol'un
Dört taraf acâyib hikmet hem civârıdır onun
Ehl-i dil hem câna lâyık insânı İslâmbol'un

Pây-i taht-ı şehri İstanbul'a vermiş iştihâr
Ayasofya, Yenicâmi' hem Süleyman nâmdâr
Üçler ile yediler kırklar dahi himmeti var
Fethi çün oldu müyesser İslâm'a İslâmbol'un

Fazlı Paşa Sarâyı var hem-civâr At meydânı'na
Salıncaklar kurulu hep Kadırga Limanı'na
Yeniçeri kışlaları yakın Et Meydânı'na
Cennet'ül-me'vâya benzer her yeri İslâmbol'un

Sultân Bâyezid-i Bistâm nice vasfın etmeyim
Ya Şehzâde Câmisin vasf eylemez mi bu dilim
Güyyâ dağ başına düşmüş Yavuz Sultan Selim
Fâtihi Sultan Mehemed serveri İslâmbol'un

Yirmi altı kapusu var her biri bir cân değer
Yetmiş üç milleti vardır her biri onu öğer
Hind ile Yemen'den âşık görmeğe arzû çeker
Yedi iklimde dâsitân misli yok İslâmbol'un

Der Ömer İslâmbol'a varmağa bu cân arzular
Hazret'i Eyyûb'una yüz sürmeğe cân arzular
Fukarânın beytidir ol dergehe cân arzular
Hazret-i Eyyûb gibi var bir eri İslâmbol'un
(s. 335)

7. 3. Üsküdar hakkında 385 nolu gazel (7 beyit):

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bursa İstanbul Edirne hoşça yerdir Üsküdar
Hem Halep Şam çün Mısır da hoşça yerdir Üsküdar

İşidip de görmeyenler seyrini gönül umar
Basra Bağdad u Belğırad hoşça yerdir Üsküdar

Gülşen içre bülbülü var hem ağlar zâr zâr
Hem Arab Acem Yemen hoşça yerdir Üsküdar

Buna benzer bir makâm hiç demen kim misli var
Pây-ı tahtın karşısında hoşça yerdir Üsküdar

Bî-tekellûf âşıkına sarılır dilberleri
İyş ü işret edecek bir hoşça yerdir Üsküdar

Balyemez topları var (hem) Kızkulesi müşterek
Nûş-ı câm etmek dilersen hoşça yerdin Üsküdar

Der ki **Ömer** bu sevdâya düşen aklın dağıtır
Kimselere zâhir olmaz hoşça yerdin Üsküdar
(s. 213)

7. 4. İstanbul hakkında 762 nolu murabba (4 bend): Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ey sabâ bizden selâm mahbûbuna İslâmbol'un
Kıl duâlar var yürü matlûbuna İslâmbol'un
Bî-vefâ ta'n ettiğim günlerde çıktı bî-vefâ
Değmedik tırnak kadar mektûbuna İslâmbol'un

İntizârım görmeğe cismimde cân etmez karar
Gösterir mi çeşm-i giryânıma yine rûzigâr
Herkesi bir özge sultân etmiş ol Hüdâ perverdigâr
Kâ'il oldum bir gedâ mansûbuna İslâmbol'un

Kanda varsa def'-i gam eyler kişi seyrân-ı hûb
Hem hevâsı âbî ummânı bî-pâyânı hûb
Şehrinin bünyâdı hûb insânı hûb irfânı hûb
Benzemez hiçbir diyâr üslûbuna İslâmbol'un

Yürü ancak ey **Ömer** gayri yere gitme dahi
Alnıma yazmış ola Mevlâm meğeri kim bir dahi
Ahdim olsun kara koç kurbân edeyim bir dahi
Yüz sürersem Hazret-i Eyyûb'una İslâmbol'un
(s. 336)

7. 5. İstanbul semtleri hakkında 436 nolu destan (17 dörtlük): 11'li Hece Ölçüsü

Coşkun sular gibi çağladım aktım
Bülbül gibi âh u efgânımız var
Şâdrevân atların seyrine baktım
Ahırkapısı'nda seyrânımız var

Akıntıya saldırdık biz de gemimiz
Çatladi'da mevcûd oldu cümlemiz
Kumkapı'da sürdük zevk u demimiz
Çok şükür Yezdân'a devrânımız var

Ben seni sevdim de tâ ki ezeli
Takınmış başına fıstık kazeli
Sereserpe Yenikapu güzeli
Lângakapısı'nda yârânımız var

Dâvudpaşa ara yerde yücedir
Samatya'nın safâsı iyicedir
Narlıkapı hepisinden ucadır
Köşk ü saray ile unvânımız var

Yedikule evliyâlar durağı
Silivrikapı'da yanar çırağı
Yenikapı dervîşlerin ocağı
Mevlevihâneyle devrânımız var

Topkapı kilidin kimse açamaz
Edirnekapısı'ya konan göçemez
Eğrikapı'dan üç adam geçemez
Meyyitler elinden efgânımız var

Serin olur Ayvansaray havası
Hümâ kuşu gibi yüksek yuvası
Balat'lılar pirden almış duâsı
Derler ki yol ile erkânımız var

Fenerliler taşra çıkmaz yaşlıdır
Küçükleri büyüğünden usludur
Derler ki aslı bezirgân aslıdır
Kafeslerde dolu mercânımız var

Ne hoş bulmuş Petro kuyusu yerini
Yenikapı ayân etmez sırrını
Ayakapısı'nda gördüm birini
Ağlar ki yangından vîrânımız var

Cibali'de içtim aşkın dolusun
Baştan başa seyr eyledim yalısın
Tüfenkçiler zabteylemiş delisin
Unkapanı gibi mîzânımız var

Ayazmakapısı'nda dayandım durdum
Odunkapısı'nın darlığın gördüm
Borcu olanlara Hak ede yardım
Zâlimlere çengel organımız var

Zindankapısı da âşkâr olunur
Borcu olanların bağı delinür
Her ne millet ister isen bulunur
Baba Ca'fer gibi rindânımız var

Balıkçılar şikârına dolaşur
Müşteriyi aldatmağa uğraşır
Gümrükte de dîdebanlar savaşur
Üsküdar'dan gelir kervanımız var

Yenicâmi gibi yoktur dünyâda
Bârekâllah onu yapan üstâda
Namazını anda kılan ziyâde
Dâimâ okunur Kur'an'ımız var

Bağçekapısı'ndan taşra irince
Yalıköşkü'nün önüne varınca
Topkapu'nun toplarını görünce
Kanlıca'dan gelir kurbanımız var

Pâdişâh-ı âleme kıldı duâ
Muammer ola feyziyle ulemâ
Cümle erbâb-ı devlet hep vüzerâ
Sultan Mehmed gibi bir hânımız var

Âşık Ömer murâdın Hak'tan dile
Şâir olan bunun ma'nâsın bile
Bizden sonra niçe şâirler gele
Ko desinler dilde destânımız var
(s. 228-29)

7. 6. Sakız Adası hakkında 769 nolu koşma (4 dörtlük): 11'li Hece Ölçüsü

Hak'tan gayri kimse bilmez dilinden
Bülbül şakır yazı kışı Sakız'ın
Kurtar diyü çün adûnun elinden
Hakk'a niyaz eder taşı Sakız'ın

Öğünme ey Yezid neni öğersin
Seng-i siyah ile sinen döğersin
Sen İslam'a bir gün boyun eğersin
Zira görülmüştür düşü Sakız'ın

Yüğrük gemilerin salma engine
Lâbüd sataşırısın bir gün rengine
Mağrûr olup ateşine cengine
Vira idüp kurtar başı Sakız'ın

Yeni burca Kıral burcu dediler
Muhkem bina etmiş kafir gidiler
Der ki Ömer üçler kırklar yediler
Var mıdır dünyada eşi Sakız'ın
(s. 338)

7. 7. Sakız Adası hakkında 572 nolu murabba (4 bend): Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Devr eder çarh-ı felek üzre vilâyettir Sakız
Ta'biri mümkün değil başka vilayettir Sakız
Bağını bağçesini ben yine ta'bir eyledim
Âl-i Osmân ülkesinde bağ-ı cennettir Sakız

Hatt-ı hümayûn-ile tedbîr tedârik baktılar
Bellerine gâziler gayret kılıcın taktılar
Kâfirin çekdirisin cebhânesini yaktılar
Şüphesiz erdi Hızır Hak'tan inâyettir Sakız

Emr-ile tasdîk-i muhkem mü'mine kıldı dilek
Balyemez toplar sesinden inledi çarh-ı felek
Evliyâlar enbiyâlar erişip ins ü melek
Vakt-i asırda bize lütf u hidâyettir Sakız

Ey **Ömer** bu cengi işitenlere destân eder
Bin yüz altı senesinde târihin ayân eder
Hak taâlâ ümmet-i Muhammed'e âsân eder
İnşâallâh haşre dek bizde emânettir Sakız
(s. 273)

7. 8. Şam hakkında 476 nolu gazel (6 beyit):

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Ne desem hakkında Şâm'ın mâ-hüve'l-haktır sözüm
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr

Enbiyâ burcu değilse Ka'be'den dönsün yüzüm
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr

Edrene Kostantiniyye Bursa Bağdâd Mısır'dır
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr

İ'tidâl üzre havâsı çün Haleb mümtâzedir
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr

Mu'tedil âb ü hevâsı bir yeşil meydânı var
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr

Ey **Ömer** hem çün fasîh Kur'an okur insânı var
Şâm'a benzer görmedim hergiz cihânda bir diyâr
(s. 242)

7. 9. Şam hakkında 402 nolu murabba (4 bend):

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Mübtelâsı olduğum nâzik dehânım Şâmlıdır
Bendesin meftûn eden kaşî kemânım Şâmlıdır
Çok şükür kıldım ziyâret rûz u şeb hasret edip
Kıldım evsâfın temâşa nev-civânım Şâmlıdır

Kıl ziyâret hoş makâmıdır onda sâhib-muhterem
Sebze-zâr cûlar revândır her biri bâğ-ı İrem
Bundadır burc-ı velî zâtı zihî sâhib-kerem
Hûbların serdârı ol şâh-ı cihânım Şâmlıdır

Bendenizdir bâb-ı lütfun içre her ân olduğum
Ben de bildim ki efendim sana hayrân olduğum
Şol kıyâmet kaddine hüsnüne kurbân olduğum
Çeşm-i âfet lebleri gonca dehânım Şâmlıdır

Ey **Ömer** kıldın ziyâret rûyunu ol meh-cebîn
Sen tulû' etsen ziyâ-bahş olmada rûy-ı zemîn
Aşk-ile hicret azîmet eylemiş ol nâzenîn
Evveli hem âhiri sâhib-i zamânım Şâmlıdır
(s. 217)

7. 10. Bağdat hakkında 788 nolu murabba (4 bend): Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Evliyâlar menzildir yolların Bağdâd senin
La'l reng kana boyanmış ellerin Bağdâd senin
Burc u bârûnda söylenir hasbeten lillâh için
Yektir Allâh çağrışlılar kulların Bağdâd senin

Şâh-ı merdân askeridir hoş eder deryâsıdır
Ol Receb Şa'bân ayları Hasan Hüseyin yasıdır
Gel ziyâret eyleyelim Kerbelâ sahrâsıdır
Turnalardan bergüzârdır tellerin Bağdâd senin

Onda çok kanla olmuştur dolmuştur peymâne
Kimi oğul diyü ağlar kimi vây der analar
Kisvetin eğninde taşır baş keser merdâneler
İlkbahârda reyhân kokar güllerin Bağdâd senin

Der ki **Ömer** Şat mübârek gûş eder derya gibi
Güzeller dehrin bâğında salınır Leylâ gibi
Bâğ-ı cennetin seyr ettim firdevs-i a'lâ gibi
Nûr ile olmuş münevver illerin Bağdâd senin
(s. 343)

7. 11. İzmir hakkında 771 nolu murabba (4 bend): Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Açılır evvel bahârî hûb hevâsı İzmir'in
Dem sürer leyl ü nehâr ehl-i safâsı İzmir'in
Niçe yüz bin nâz ile reftâr eder serverleri
Salınur tâvûs-veş lâ'lin kabâsı İzmir'in

Dağa vermiş arkasını sular akar âb-ı dâd
Âl-i Osmân ülkesinde söylenir dillerde yâd
Kendüye dürlü meta'lar getirür âb ile bâd
Leb-i deryâ şehri-i şîrîn hûb hevâsı İzmir'in

Bir perî ruhsârenin çok rûhların gördüm hemân
Ben dahi el bağlayup karşusına durdum divan
Uğrayup bu bendesine verdi selâm ol civân
Serv kâmet hüsn ü âfet dilrubâsı İzmir'in

Der ki **Ömer** gâfil olma mevt erişir nâgehân
Sînemi etmiş nişâne destine almış kemân
Bir mu'azzam kal'a durmuş şâha benzer bir zamân
Sûretin nakş eylemiş Kaydafâsı İzmir'in
(s.338-39)

7. 12. Sinop hakkında 69 nolu murabba (5 bend):

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Şiddet-i Bahr-ı siyâhın nev-bahâridir Sinop
Sâhili İklim-i Rûm'un bârigâhıdır Sinop
Ağ u karada yakîn-i pâdişâh-ı bahr ü berr
Âl-i Osman ü Tatar Han hem civâridir Sinop

Gûş eden vasfın ıraktan vaslına akar yürür
Zanneder tâvus onu mir'ât-ı âb içre görür
Rûzigâr esse muhâlif keştiler pervâz urur
Çevrilir etrâfını şâhin şikâridir Sinop

Minberin yekpâre kılmış onun üstâd-ı yakîn
Günde beş kerre ziyâret eyler anı ehl-i din
Tunca derler adına üç kat hisâr-ı âhenîn
Söylenir dillerde Rûm'un hoşça şânıdır Sinop

Gözcü olmuştur ona Seyyid Bilâl kim şöyle pîr
Pes irtüp ey dil nazargâhına yüz dergâha sür
Sîne germiş bahr-i Rûm'un hoşça şânıdır bu yer
Çâr etrâfı mükemmel burc u bârîdir Sinop

Ey **Ömer** doksan ikiye erdi çün devr-i zamân
Rûzigârın gerdişi hükmüncedir hep ins ü cân
Görelim derler ziyâretgâhı beyt-i dervîşân
Pây-i taht iskelesi deryâ kenârıdır Sinop
(s. 117)

7. 13. Tuna hakkında 1215 nolu koşma (5 dörtlük): 11'li Hece Ölçüsü

Nev-bahâr eyyâmı artmada cûşun
O demde erdiği çağların Tuna
Pâyına yüz sürer eyler hurûşun
Yenilmez suları dağların Tuna

Selesebil âbından karışır sana
Nûş eden âlemde lezzetin ana
Irmakları revân olur her yana
Karışır ummâna çağların Tuna

Her kanda anılsan medhin olunur
Mert yiğit koçaklar sende bulunur
Şehirlerin serhadlerin söylenir
Onca bahçelerin bağların Tuna

Pençe-i kahrından gerektir hazer
Geçirdin üstünden niçe gürbüz er
Eşinden ayrılmış arayıp gezer
Çoktur bencileyin ağların Tuna

Âşık Ömer düşüp yahşı eyyâma
İşin terk eyledi hâs ile âma
Sağlı sollu hâzır durur selâma
Turmuş şükûfeler tuğların Tuna
(s. 477)

7. 14. Tunca hakkında 781 nolu murabba (4 bend): Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Her sene cûşa gelince cûy-ı mâsı Tunca'nın
Bahşeder câna safâlar hûb havâsı Tunca'nın
Onu gel eyle ziyâret tâ gece vakt-i şitâ
Vasf olunmaz nev-bahârda yaz safâsı Tunca'nın

Gösteren bâü ü gedâya dem-i vuslat kendidir
Sahrâsı bezm-i çemen hem bâğ-ı behcet kendidir
Ziyet-i şehri Edrine cûy-ı cennet kendidir
Her tarafı bâğ u bâğçe iştihası Tunca'nın

Çağlayıp akmakta her dem bahr-ı yemdir cûy-i gür
Gönlünü eyler küşâde tarh-ı gamdır cûy-i gür
Mürdeler ihyâ edermiş derde emdir cûy-i gür
Küllü şifâdır dile her dem devâsı Tunca'nın

Ey dilâ kıldın ziyâret çün bu dem bu cûları
Şâd ü hurrem ol rehâ kıl dildeki kayguları
Der ki Ömer kuçmak için ol güzel gül-rûları
Dem-be-dem meh-rûlar ile merhabâsı Tunca'nın
(s. 341)

Kaynakça

- ARSLAN, Mehmet (2018), "Divan Edebiyatında Şehirler Üzerine Yazılan Şiirler ve Bunlar Arasında Amasya Şiirleri", *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni Bildiriler Kitabı*, M. F. Köksal, S. Murat, M. İlhan (Ed.), s. 47-70, Ankara: KIBATEK.
- AYÇİÇEĞİ, Bünyamin (2018), "Divan Şiirinde Seb'ü'l-Mesânî Kavramı ve Anlam Çerçevesi", *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi*, 4, s. 491-503.
- BATİSLAM, Hanife Dilek (2009), "Şehir Şiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri", *Atatürk Üniversitesi TAED*, 39, s. 483-498.
- BATİSLAM, Hanife Dilek (2011), "Divan Şairinin Benzetme Dünyasında Mısır ve Nil", *Turkish Studies*, (6) 1, s. 203-210.
- BOSTAN, İdris (1988), *XVI. Asırda Osmanlı TersAneleri ve Gemi İnşa Tezgâhları*, Mimarbaşı Kocasinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri I, (Ed.: Sadi Bayram), İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.
- BOŞKOV, Vanço (1980), "Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Şehir Mersiyeleri", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 12, s. 69-76.
- ÇELEPİ, Mehmet Surur (2005), *Âşık Ömer Divanı'nın Tahlili*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DARKOT, Besim (1979), *İzmir*, İslam Ansiklopedisi, 5, İstanbul: MEB Basımevi.
- DEMİR, Cenk (2019), "Sinop Rum Cemaati'nin 19. Yüzyıldaki Sosyal Yapısı", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 27, s. 111-142.
- DEMİRKENT, Işın (2001), İstanbul, TDV İslam Ansiklopedisi, 23, s. 205-212.

7. 15. Varna hakkında 750 nolu murabba (4 bend): Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Söylenir dillerde nâm-ı âlişânı Varna'nın
Medhe lâyıktır diyâr-ı dilsitânı Varna'nın
Koç yiğitler meskeni olduğunu isbât eder
Kal'ası bâbında hâlâ koç nişânı Varna'nın

Fethine mâlik olunca ibtidâ Sultan Murâd
Yıktı küffârın derûnun eyledi İslâmı şâd
Sînesin deryâyâ vermiş misli nâdir bir bilâd
Bâğ-ı cennetten nümüne çevre yanı Varna'nın

Nilgün ırmak kenârında zamânı nevbahâr
Tâze sorguclar yeşil kemhâ giyinmiş sâyedâr
Şat iner Bağdâd'a gûyâ kiblegâhından akar
Bahre karşı hû çeker âb-ı revânı Varna'nın

Saf be saf mescidlerinde cümleten ehl-i niyâz
Niçe fâzıl kimseler var gayrı etmiş imtiyâz
Ey Ömer lâyıık değildir eyleme gel keşf-i râz
Bir kelâmından duyarlar nüktedânı Varna'nın
(s. 333)

- ED-DÛRÎ, Abdülaziz (1991), Bağdat, TDV İslam Ansiklopedisi, 4, s. 425-433.
- ERDOĞAN, Mustafa (2009), "Bazı Osmanlı Şairlerinin Mısır İzlenimleri", *Turkish Studies*, 4 (2), s. 439-478.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (1365/1946), *Âşık Ömer: Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- EYİCE, Semavi (2000), *İbrahim Paşa Sarayı*, TDV İslam Ansiklopedisi, 21, s. 345-347.
- FAROQHÎ, Suraiya (2010), *Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya*, İstanbul: Kitap.
- GÖKSEL, Gökçe (2017), *Âşık Ömer (17. Yy) Divanı'nda Askerlikle İlgili Unsurlar*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GÜLHAN, Abdülkerim (2021), "Rıfkî'nin Konya Şehri ile Kestel ve Kızıldağ Yaylaları Vasfındaki Şiirleri", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 8 (22), s. 343-356.
- HARTMANN, Robert (1979), *Şam*, İslam Ansiklopedisi, 11, İstanbul: MEB.
- KAPLAN, Hasan (2016), "Mahallî Şairin Mahallî Coğrafyası: Kütahyalı Rahîmi'nin Şiirlerinde Yer Adları", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 17, s. 121-172.
- KAPLAN, Hasan (2018), "Divan Edebiyatında Sakız ve Sakız'ın Fethinin Edebiyatın Nükte Dünyasına Yansımaları", *EKEV Akademi Dergisi*, 22/73, s. 367-394.
- KAPLAN, Hasan (2020), "Bir İstanbul Methiyesi: İzzet'in Bilâdiyesi", *Çukurova Üniversitesi Türkojoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), s. 442-487.
- KAPLAN, Yunus (2016), "Klâsik Türk Edebiyatında Bilâdiyeler ve Zihnî Efendi ile İştibâ Ahmed Efendi Bilâdiyeleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), s. 102-124.
- KAPLAN, Yunus (2017), "Lale Devri İstanbul'unda Padişah Bahçelerini Anlatan Manzum Bir Eser: Hıfzî ve Mesâir'i", *Manisa Celal Bayar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), s. 307-330.
- KARAHAN, Abdülkadir (1991), *Âşık Ömer*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 4, s. 1.
- KARASOY, Yakup ve Yavuz Orhan (2003), "17. Yüzyıl Saz Şâiri Âşık Ömer Üzerine Bazı Mülâhazalar", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13, s. 177-215.
- KARASOY, Yakup ve Yavuz, Orhan (2010), *Âşık Ömer Divanı*, Konya: İnci Ofset.
- KARAVELİOĞLU, Murat (2003), "Klâsik Türk Edebiyatında Bağdat", *Tarih ve Tabiat Vakfı (Irak Dosyası) I*, s. 231-252.
- KELEŞ, Mahmut Recep (2020), "Memlûklü Dönemi Suriye'de Âlimlerin Rollerini: İbn Hallikan Örneği", *İslami Araştırmalar*, 31 (3), s. 513-528.
- KİEL, Machiel (2012), *Varna*, TDV İslam Ansiklopedisi, 42, s. 524-527.
- KOL, Duygu (2017), *18. Yüzyılda Sinop Limanı*, Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KUFACI, Osman (2019), "Coğrafyanın Baki Divanı'na Aksi: Şehir Adları". *EKEV Akademi Dergisi*, 78, s. 467-480.
- KURNAZ, Cemal (1997), "Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi'nin Bilâdiyeleri", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara: Akçağ Yay.
- KUTLAR, Fatma Sabiha (2011), "Klâsik Türk Şiirinde Şehir Hicivleri ve Arpaemîni-zâde Mustafa Samî'nin Edirne Kasîdesi", *Turkish Studies*, 6 (2), s. 1-16.
- KUVAN, Hatice (2009), *Âşık Ömer Divanında Sosyal Hayat*, İstanbul: Fatih Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KUYULU, İnci (2001), *İzmir*, TDV İslam Ansiklopedisi, 23, s. 526-529.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat (2001), *İzmir*, TDV İslam Ansiklopedisi, 23, s. 515-524.
- MAXİM, Mihai (2012), *Tuna*, TDV İslam Ansiklopedisi, 41, s. 372-374.
- ORAL, Selman (2018), *XVII. Yüzyılda Şam Bölgesinde Meydana Gelen Ayaklanmalar*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ÖRENÇ, Ali Fuat (2009), *Sakız Adası*, TDV İslam Ansiklopedisi, 36, s. 6-10.
- ÖZ, Mehmet (2009), *Sinop*, TDV İslam Ansiklopedisi, 37, s. 252-256.

- ÖZ, Mustafa (2022), *Kerbela*, TDV İslam Ansiklopedisi, 25, s. 271-272.
- ÖZKAN, Deniz (2015), *18. ve 20. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi Düünden Buğüne İstanbul Ansiklopedisi-Cilt II*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ŞANLI, İsmet (2015), "Derdini Tuna'ya Döken Şair Aşık Çelebi ve Tuna Kadisesi'nin Anlam Dünyası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38), s. 310-316.
- TOMAR, Cengiz (2010), *Şam*, TDV İslam Ansiklopedisi, 38, s. 311-315.
- TÜRKDOĞAN, Melike Gökcan (2009), "Ahmedî'nin İskendernâme'sinde Kadın Hükümdar Modeli ve Kraliçe Kaydafa", *Turkish Studies*, 4 (7), s. 760-773.
- TÜRKER, Fatma (2011), *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Haziresindeki Mezar Taşları*, Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TÜRKMEN, Mustafa Nuri (2011), "Osmanlı Devleti'nde Saray İhtiyaçlarının Karşılanması: Kar ve Buz Temini", *Akademik Bakış Dergisi*, 4 (8), s. 203-214.
- YEKBAŞ, Hakan (2015), "Malatyalı Necâtî ve Şehir Methiyeleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 15, s. 377-401.
- YILDIZ, Enes (2018), "Klâsik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Revânî'nin Yayınlanmış Divanı'nda Yer Almayan Medine Kasidesi", *International Journal of Language Academy*, 6 (2), s. 120-143.
- YILDIZ, Enes (2021), "Kilisli Rifkî'nin Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ Methiyeleri", *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 20 (4), s. 2144-2164.
- YILMAZ, Cevdet (2009), "Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22, s. 1-16.